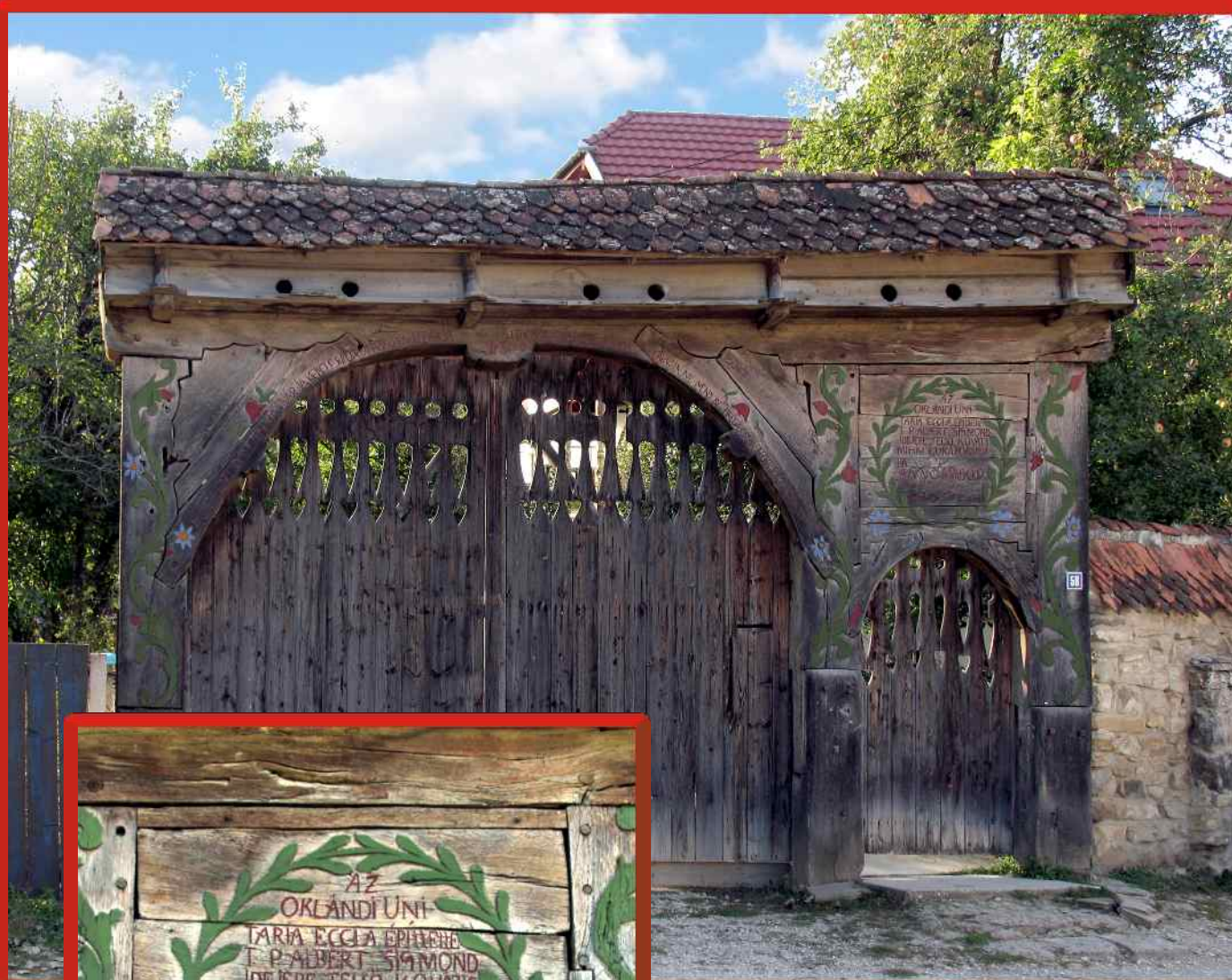

TÖRTÉNELEM – NÉPELET – NÉPHAGYOMÁNY

ÖRÖKSÉGÜNK

II. évfolyam (2008) 2. szám

Kézműves és könyvvásár Csíkszeredában

A pünkösdi búcsú előtti héten hagyományosan Megyenyapokat szerveznek Hargita megyében. Konferenciák, előadások, gyermekprogramok, koncertek, vásárok sorakoznak a programfüzetben. Ez az első tavaszi rendezvénysorozat, amikor a téli bezártság után kisétálhatunk a szabadterei előadásokra, versenyekre, szétnézhetünk a vásárban, bekapcsolódhatunk a pezsgő programokba. A búcsúra érkező rokonok, ismerősök számára bő kínálatból tudunk választani a kulturális, hagyományörző és tudományos rendezvények közül.

Csíkszereda főtere megtelik kézműves termékekkel megrakott sátrakkal. A kézműves mesterek változatosabbnál változatosabb portékákkal érkeznek a vásárba, amely a búcsúval zárul. A pünkösdi búcsú forgatagával ellentétben itt kényelmesen végigsétálhatunk a sátrak között, szóba elegyedhetünk a csipkeverő, gyöngyfüző nénikkel, a faragó mesterekkel, az üvegművesekkel. A kiállított termékeket szemügyre véve, adatokat szerezhetünk az adott mesterség történetét, a használt motívumok eredetét illetően is. Ha szerencsénk van, akár szemtanúi is lehetünk egy-egy darab elkészültének. Egy ilyen vásárban beszerezhetjük a házilag szőtt szőnyeget, fálvédőt, asztalterítőt, de hagyományos – hétköznapi és ünneplő – ruhákat is vásárolhatunk. A vásári felhozatal alapján úgy tűnik, hogy egyre nagyobb becsben tartjuk a hagyományos kézműves termékeket, a minőségi kivitelezésű iparművészeti tárgyakat.

A kézműves vásárral azonos időben zajlik a Hargita Kiadó által szervezett könyvvásár, ahol elsősorban a helyi kiadók, könyvkereskedők vonultatják fel újdonságaikat, népszerű áruikat. Olyan kiadványokkal is találkozhatunk itt, amelyeket évközben nem találunk meg a könyvesboltok polcain. Mint minden vásárban, itt is számíthatunk vásári kedvezményekre.

Barta Tóni Bábszínháza rendszeres attrakciója sok vásárnak, a csíkszeredai gyerekek pedig hálás közönségnek bizonyulnak minden alkalommal. Idén a főtéri vásár fénypontja Paprika Jancsi Csúzlizdája volt. Amíg a szülők a könyveket lapozták, a kézműves termékek közül válogattak, a mesterekkel beszélgettek, alkudoztak, addig a gyermekek türelmetlenül, de fegyelmezett sorban állva várták, hogy „dióra töltött” parittyával célba vehessék a Csúzlizda örökmozgó ördögfiókait.

A Hargita Megyei Kulturális Központ által szervezett hagyományos és iparművészeti termékek vására, valamint a könyvvásár egyre színesebb felhozatala azt mutatja, hogy a vásárlátogató közönség igényli a változatos, minőségi termékeket. Csíkszereda lakossága egyre szívesebben látogatja a hagyományörző, kulturális eseményeket felszervező megyenapi rendezvénysorozatot.

Bíró Emese

Címlap: Az Oklándi Unitárius Parókia székelykapuja

Fotó: Bilaus András

Címlap belső oldala: Hargitai Megyenyapok, Csíkszereda, 2008. Fotó: Ádám Gyula

ÖRÖKSÉGÜNK

Történelem. Népélet. Néphagyomány.
II. évfolyam (2008) 2. szám

História

4 Sófalvi András: Telekfalvi védbarlangok

6 Forró Albert: Leánynevelés és -védelem a két világháború közötti Székelyföldön

8 Gidó Csaba: Az *Udvarhelyi Híradó* második kiadása

Lábjegyzet

9 Miklós Zoltán: Dokumentum értékű állományfelmérés

Népi kultúra

10 Papp Emőke: A kentertől az osztovátáig

12 Cs. Gergely Gizella: Tornyos vagy magyar főkötő

Forrásközelben

13 [Kovács Sándor]: Jánosfalvi Sándor István:

Külömbféle szavak lajstroma

Tárgyi örökségünk

16 Mihály János: Feliratos emlékek a Kis-Homoród mentéről

Megkérdeztük

18 „*Sajátos és szerény eszközeinkkel hozzájárultunk a csángók érdekvédelméhez is*”

Miklós Zoltán beszélgetése Pozsony Ferenc néprajzkutatóval

Jelzések, emlékek, vélemények

19 Jakab Rozália: Tamási Áron közöttünk élt

22 Mihály Domokos: Kászon földje, „Kászonszék”

24 István Lajos: A korondi fekete kerámia

25 Gálfalvi Gábor: TUKÉ NÁ DZSÁNÉSZ ROMÁNÉSZ? (Te nem tudsz cigányul?)

Életutak

26 Szécsi Antal: Kolumbán Lajos, az etnográfus (1875–1958)

27 id. Kolumbán Gábor: Avató beszéd (2006. szept. 3.)

Hajdani ízek

28 Novák Károly István: Régi ízek a Székelyföldön

Székely fonó

29 [Mihály János]: Székelyföld Rátótja

Évfordulóink

30 P. Buzogány Árpád: Udvarhelyszéki helyismereti évfordulók. 2008. április–június

ÖRÖKSÉGÜNK : Történelem. Népélet. Néphagyomány.
II. évfolyam (2008) 2. szám

Megjelenik negyedévente

Kiadja a Hargita Megyei Hagyományörzési Forrásközpont

Igazgató: dr. Hermann Gusztáv Mihály

Főszerkesztő: Kolumbán Zsuzsanna

Szerkesztőbizottság: dr. Hermann Gusztáv Mihály, Kovács Árpád, Mihály János, Miklós Zoltán, P. Buzogány Árpád.

A szerkesztőség címe: Székelyudvarhely, 1918 december 1 utca, 9. sz., II. emelet.

Tel.: 0266-214440 (7–15 óra között), Fax: 0266-214441

e-mail: oroksegunk@hereditas.ro

Műszaki és grafikai szerkesztés: Corvette Kft., Székelyudvarhely

Nyomdai munkálatok: Infopress Rt., Székelyudvarhely

Megjelenik a Hargita Megyei Tanács, a Szülőföld Alap és a Communitas Alapítvány támogatásával.

Telekfalvi védbarlangok

Székelyudvarhely környékén meglepően nagy számban találunk mesterségesen létrehozott barlangokat. Ezeket a köznyelv egyszerűen likaknak mondja, akárcsak más, természetes eredetű üregeket. Legjellegzetesebb csoportjukat pontusi konglomerátumba vájt barlangok alkotják, ilyeneket láthatunk Márafalva fölött, az Udvarhely melletti Rez oldalában vagy a Budvár kopasz sziklafalain. A kénosi Veresmart barlangjainak egyik csoportja kőbányászat áldozata lett, a távolabbi Muzsna határában mára szintén lepusztult a barlangok nagy része, Tibódon már csak avatott szem ismeri fel egykori meglétük nyomait.

A telekfalvi Somoserdő fölötti konglomerátum sziklapad meredek oldalában rejtőzö üregeket sem kímélte meg a természetes eredetű pusztulás, amelynek oka elsősorban kőzetük tulajdonságában kereshető, a viszonylag laza, kavicsos anyag geológiai értelemben nagyon gyorsan erodálódik. Az objektumok létrejöttéről és használatáról nincsenek történeti forrásaink, talán ennek is tulajdonítható, hogy teljesen kiestek az érdeklődés és a kutatás fókuszából, Orbán Balázs óta – Bányai János barlangtani kutatásait leszámítva – szinte egyáltalán nem foglalkoztak velük. Természetes pusztulásuk lényegében megakadályozhatatlan, emiatt felmérésük, dokumentálásuk és az emberi tényezővel szembeni védelmük egyre sürgetőbb. Történetük a mondák homályába vész, így nem meglepő, hogy a ma embere semmit nem tud ezekről az objektumokról, bár naponta elhalad a közelükben, ugyanis zömük jól látható és a települések közelében található.

Orbán Balázs általában röviden említi barlangjainkat, ám a telekfalvi barlangrendszerrel vázlatos felmérést is készített, olyannyira felkeltette az érdek-

lődését. Joggal, hiszen a Somoserdő bokrai mögött feltáruuló barlangcsoport látványa ma is lenyűgöző, és nem hagyja a kutatót csak úgy továbbhaladni. A barlangrendszer közelebről való felderítése gyorsan meggyőzhet bárkit arról, hogy ennek létrehozása és fenntartása jól meghatározott céllal történt, és komoly szervezőerőt, valamint technikai tudást igényelt.

A telekfalvi barlangrendszer három barlangból áll, közülük a két kisebb barlang néhány tíz négyzetméteres területével és jellegzetes kettős szerkezetével, „ablakaival” az Udvarhely környéki, konglomerátumba ásott barlangok klasszikus példáját képviseli. A középső, 3. nagybarlang teljesen egyedi a térképben, ugyanis egy nagyméretű előtérből öt másik barlangkamrárt mélyítettek a sziklába, sőt az ötödikből további barlangfülkéket nyitottak. A speciális megoldásra nyilván statikai okok miatt volt szükség (ez magyarázza a többi barlangok kettős osztását is), a közties tartópillérek, falak fennhagyása révén lehetett elkerülni a nagyobb terek beomlását. A nagybarlang területe eléri a 155 m²-t,

mely kezdetben a másik kettőhöz hasonló méretű lehetett. Készítőjében talán a környékbeli barlangok fő tervezőjét sejtethetjük, aki „főműve” révén a szikla tulajdonságaival, de saját képességeivel is kísérletezett. A barlang falán ma is jól látható a kalapácsok és vésők nyoma, amelyekkel a nehéz munkálatokat végezték.

Orbán Balázs felmérése szerint a barlangrendszer délről kettős sáncvonulat is védte, a keleti oldalon magasodó Örhegy pedig szintén a védelmi rendszer része volt.

2007 májusában régészeti kutatást végeztünk a telekfalvi nagybarlangban. Választásunk azért is esett Telekfalvára, mert a nagybarlang részben leomlott előtere alatt megőrződött kultúrrejtegeket sejtettünk. Reményünkben nem is csatlakoztunk, de előtte el kellett távolítunk mintegy 55–60 m³ kavicsos-köves omladékot. A kísérleti régészet során megtapasztalhattuk az egykori barlangásók nehézségeit, felbecsülve az elvégzett munka volumenét és idejét (4-5 fő 6 nap alatt távolította el a fenti anyagmennyiséget a barlang előtéréből).

A barlang egykori „padlóján” kibontott járósínek perdöntő információkat nyújtottak számunkra az itt zajlott mindennapi élettevékenységekkel kapcsolatban. Az elhullatott, széttaposott kerámiatöredékek, állatcsontok, elkallódott csonteszközök és fémleletek (késnyél, hajtű, francia ruhakapocs) a barlang használati idejét a XVI–XIX. századra teszik. Kulcsleletünk egy 1534-ben vert lengyel garas, Elbing város pénze, mely a barlang megadását is keltezi, és a többi lelettel együtt hitelesíti a mondai hagyományt, miszerint a telekfalvi barlangot a török támadások idején védelmi céllal használták. A barlang előtérében több helyen tüzelési nyomokat tártunk fel, melyek, akárcsak a leletek, egyre fogytak a barlangjáratok belseje felé, tehát a világosabb, melegebb és oxigéndúsabb részeket használták ki jobban. Megfigyeléseink szerint a barlangot rendszeresen ki is tisztíthatták. A sziklaoldal peremén feltárt, agyagba kövekkel beerősített gerendaszerkezet a feljárt részét képezte. Úgy tűnik, hogy a barlang bejárata szélesebb és nagyobb volt, mint azt Orbán Balázs ábrázolta.

A telekfalvi barlangrendszer védelmi jellegét ásatási eredményeink is megerősítették. Elhelyezkedésük és fekvésük révén a barlangok végső menedéket

A telekfalvi barlangok a Somoserdő fölött

A 2007. évi feltárás résztvevői

nyújthattak az ide menekülő népesség számára. A kutatás jelenlegi szintjén még nem tudunk pontos választ adni arra, hogy mely települések számára biztosított védelmet a barlangcsoport, feltehetően a Telekfalvához közeli kis falvaknak is. Amennyiben kellő mennyiségű víztartalékot tudtak elraktározni, a barlang hosszabb idejű ostromnak is ellen tudott állni. Csekély szerepe lehetett az emberi védelemben a Somoserdő előtt húzódó – véleményem szerint többnyire természetes eredetű – sánc(ok)nak, ugyanis az általuk közrezárt terület a barlangok fölül könnyen támadható volt. Annál inkább közrejátszhatott az állatok megóvásában.

A telekfalvi barlangrendszer, egyedi jellegzetességeit leszámítva, mégsem egyedülálló. Udvarhely város környékén 7-8 km sugarú körben még öt másik helyen (mindössze Muzsna esik távolabb) találunk konglomerátumba ásott barlangokat, amelyeket több tényező kapcsol egymáshoz. Ezek a barlangok a települések közelében találhatóak, néhány száz méternyi, maximum egy kilométeres távolságban. Létrehozásuk bizonyos természetes tényezők kihasználása révén történt. A barlangok hely kiválasztásában kivétel nélkül a dél-délkeleti irányban felgyűrődött konglomerátum-üledékek leszakadt meredek oldala volt meghatározó, a természetes módon összecementálódott kavicsos kőzetbe a ve-

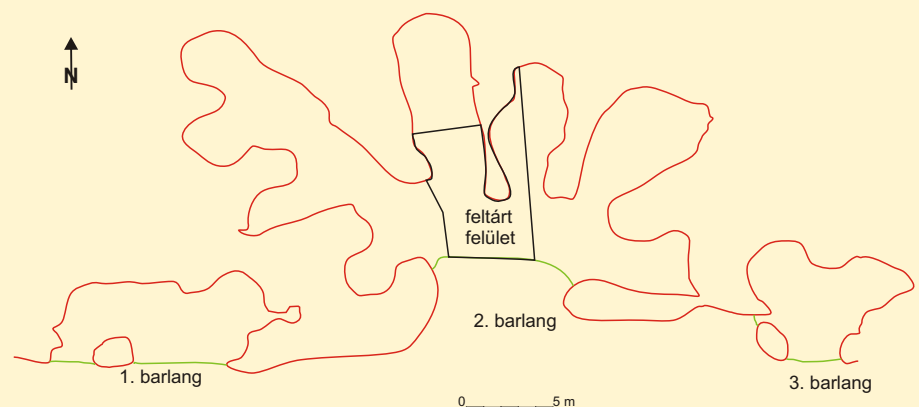
tők (törésvonalak) mentén ásták a barlangokat. Az objektumokat több formai hasonlóság is összeköti. Egyetlen barlangkamrát sehol sem találunk, a barlangüregek mindig csoportosan jelennek meg. Ennek oka szintén a természetes tényezőkben rejlik. A mállékony kőzetbe általában csak kis alapterületű kamrákat áshattak, a befogadó tér megnövelését a kamrák számának bővítésével érték el. A nagyobb kamrákra az ún. kétosztatú szerkezet jellemző, mely esetében – statikai szempontokat figyelembe véve – a barlangteret egy beugró természetes „faloszlop” tagolja. A barlangokat általában viszonylag szűk szájnyílással, és esetenként ablakokkal látták el.

A barlangok – geológiai értelemben vett – gyors pusztulását alapkövetük

fizikai tényezői határozzák meg, ugyanis hamar leszakadnak a vetők mentén. Ennek alapján már eleve kizárható őskori létrehozásuk. Az objektumokat a fenti tényezőkhöz kívül egy csoportba sorolják a hozzájuk fűződő mondai elemek is, amelyekben a török-tatár harcok emléke jelenik meg. Így hát egy olyan barlanghorizontról beszélhetünk, melynek összetevői egy időszakon belül, azonos szemléletben és ismeretek birtokában, egyazon igény hatására születtek. Meglátásom bizonyításához további régészeti kutatások szükségesek.

A török elleni védekezés jellegzetes székelyföldi emlékei a templomerődök és a különféle természetes védhelyek (erdők, barlangok), ez utóbbiak legismertebb példáját a Vargyas-szoros – esetenként fallal megerősített – mészkőbarlangjai képezik. A kevésbé kutatott, de sokak által ismert „tatárpincék” a háborús időszakban elrejtett termények, javak biztonságát szolgálták (Udvarhelyszéken pl. Homoródalmáson és Homoródjánosfalván találhatóak ilyenek). A török elleni védekezés speciális emlékcsoportját képezik a mesterségesen ásott barlangok, melyek sora a bemutatottakon kívül tovább bővíthető (pl. a homoródkeményfalvi Hollókő andezitjébe mélyülő nagyméretű sziklaüreg). A Vargyas-szoros természetes üregei és erődített barlangjai védelmi objektumokként hasonló szerepet tölthettek be, de földrajzi jellemvonásaik révén, technikai vonatkozásban és feltehetően hadászati értelemben is már más védelmi típust képviselnek.

Sófalvi András

A telekfalvi barlangok összesítő alaprajzi felmérése

Lánynevelés és -védelem a két világháború közötti Székelyföldön

A XIX. század második felében többek közt a jobbágyfelszabadítás, illetve a vasúthálózat kiépítése következtében átalakulásnak, korszerűsödésnek indult Erdély agrártársadalma. A haladás üteme lassú, de mindvégig folyamatos volt. A modernizációs folyamatból a Székelyföld sokáig kimaradt, sőt az 1880-as években a hagyományos székely társadalom tartós válságon ment át.

A válság okát már a kortársak is a növekedő népességet eltartani képtelen, külterjes mezőgazdaságban jelölték meg. A történelmi-társadalmi fejlődésből kifolyólag a Székelyföldön többnyire kis földbirtokok alakultak ki, amelyek a további felaprózódás következtében képtelenek voltak eltartani az egyre növekvő népességet. A terméshozam mennyiségét és milyenségét a köztudottan zord időjárás is befolyásolta. A válság másik okát a nagyipar megtelepedésének késésében kereshetjük, ugyanis a nagyipar munkalehetőséget nyújthatott volna az agrárszektorból kiszorulóknak számára. Az így kialakult agrár-túlnépesedés egyfajta megoldásaként megindult a székely fiatalság elvándorlása. Miközben Udvarhely vidékéről főként Amerikába vándoroltak ki, addig a csíkiak és a háromszékiek – a földrajzi elhelyezkedésből adódóan is – Óromániában keresték boldogulásukat. Az ott szerzett pénzen a hazatérő fiatalok rendszerint szántóföldet, kaszálót, igavonó állatokat, gazdasági felszereléseket vásároltak, esetleg házat építettek.

A Trianont követő hatalomváltás után a székely fiatalságnak az egzisztenciateremtés céljából idegenbe való vándorlása annyiban módosult, hogy ezután útjuk ki-

mondottan a román nagyvárosok, Bukarest, Galac, Brăila, Ploiești stb. felé irányult. A hosszabb-rövidebb időre elvándorlók közt nemcsak legények, hanem lányok is voltak, akik a férjhezmenetelhez szükséges kelengyét alkotó tárgyakat, háztartási eszközöket szerezték be az idegenben gyűjtött keresetükből.

A két világháború közötti időszakban az ifjúság, s különösen a lányok szerepe felértékelődött a hit, a hagyomány és a fajvédelem szempontjából. A román megszállás első éveiben az ellenállás külső megnyilvánulása „a magyar ruhának az utcára való kivonulása” volt. A székely leányok és asszonyok a román hatalom nemzetellenes politikájával szemben egy mozgalom elindításával tiltakoztak, amely által átmentették a mának a régi, gyönyörű népviseletet. Ebben a mozgalomban a csíkszeredai dr. Pál Gáborné és Hirsch Hugóné Filep Judit járt az élen. Az utóbbi Domokos Pál Péterrel közösen szervezte a szőttesbál mozgalmat, ami azt jelentette, hogy a falusi értelmiség vezetésével a lányok-asszonyok mind szőttes ruhát öltöttek, a férfiak harisnyát, és műsoros bálakat rendeztek. Nagyon nívós, társadalmi eseménynek számító bállok voltak ezek, amelyeknek bevételét valamilyen jótékonyági célra fordították.

A népviselet megőrzésére tett esküt 1931. július 7-én ezerhatszáz csíki székely leány is az első Ezer Székely Leány Napja alkalmával. A Páter Takács Gábor csíksomlyói ferences házfőnök, Stettner Andrea és Zakariás Flóra Szociális Testvérek Társaságának tagjai által elsőként egybehívott ifjúság – nemzeti viseletének megőrzése mellett – fogadalmat tett

a hitéhez, erkölcséhez és szokásaihoz való ragaszkodására is. A papság és a katolikus tanítók erőteljes támogatásával az Ezer Székely Leány Napját a következő években is megszervezték, hacsak a hatóságok nem akadályozták meg. A székely ifjúság keresése, az egész magyar ifjúságnak a „csíksomlyói gondolat áramkörébe” való bekapcsolása kiszélesedett, amit a székelyudvarhelyi, marosvásárhelyi, kolozsvári, budapesti rendezvények igazolnak.

Az udvarhelyszéki egyházak, felekezetek szintén kötelességüknek érezték az ifjúság támogatását, képzését. Az Udvarhelyi Református Egyházmegyei Nőszövetség elnöke, dr. Gyárfás Pálné 1931. évi jelentésében nagy jelentőségű, de ugyanakkor megoldatlan kérdésnek nevezi a leányvédelmet, amelynek megszervezését elengedhetetlennek tartotta. Falun már alig lehet leányifjúságról beszélni, mert a lányok zöme előzőnlátta a román városokat. A beszámoló adatai szerint 1931-ben 369 református vallású lány szolgált idegenben, mindössze 33-an tanultak különböző intézetekben. Ezért a nőszövetség szükségesnek tartotta, hogy mind a távollévolók, mind az itthon maradt lányok közt intenzív munka induljon meg. Az egyházmegyei nőszövetség vezetősége ennek érdekében a szervezet tagjai által készített háziipari termékekkel vett részt a marosvásárhelyi mezőgazdasági kiállításon, illetve októberben Székelyudvarhelyen önálló háziipari kiállítást rendezett. Mindkét kiállítás erkölcsi és anyagi sikert hozott, sőt a nőszövetség 50 ezer lej értékű háziipari és népművészeti termék előállítására kapott megrendelést. A két kiállítás fellendítette a székely népművészet és háziipari cikkek iránti érdeklődést, így a nőszövetség vezetősége joggal reménykedett, hogy elérkezik rövidesen az az idő, amikor minden székely hajadon előveszi népviseletét, kelengyéjét maga készíti el, s nem kényszerül arra, hogy elhagyja szülőfaluját.

A szőttesek előállítására új háziipari ágat teremtett az iparosítás terén akkor még nagyon elmaradt Székelyföldön. Ez a háziipar egyben a szőttes szőnyegek, csergék, len- és kenderszőttesek iránti keresletet is megnövelte. A háziipar és a népművészet fellendítésében szakszerű irányítást Haáz Rezsőtől, a székelyudvarhelyi református tanítóképző tanáratól kaptak, aki maga is nagy érdeklődést mutatott a népművészet iránt, évtizedeken át gyűjtötte tanítványaival együtt a tárgyi emlékeket. A régi székely varrottasok felelevenítése érdekében a nőszövetségi vezetőség – Haáz Rezső bevonásával – Bertalan Vilmát szakképzett varrónővé képezte ki, aki 1931 elejétől eljár az egyes nőszövetségekhez, hogy az

História

asszonyokat és leányokat bevezesse a munkafolyamatba.

A Székelykeresztúri Református Nőszövetség háziipari szakosztályának munkája 1931. augusztus és 1932. január között 37.000 lejes forgalmat hozott, aminek több mint egyharmada munkadíjként a székely asszonyok kezébe jutott. Ezenkívül Bethlen Mária grófnő további 35.000 lej értékben rendelt háziipari terméket. Habár ezek a megrendelések nem jelentettek jelentős összeget, mégis számottevő bevételhez juttatták az Udvarhely környéki asszonyokat és lányokat akkor, amikor a gazdasági világválság éveiben nem sok kereseti lehetőség adódott még a városokban sem.

A népművészet és háziipar fellendítése mellett az egyházmegyei nőszövetség számos tanfolyamot is szervezett az otthonmaradt leányok számára. 1933 nyarán négyhetes női gazdasági tanfolyamot indítottak el a Székelykeresztúri Unitárius Téli Gazdasági Iskolában a vidék leányai részére. A cél azoknak a háztartási és gazdasági ismereteknek az átadása volt, amelyek birtokában jövőbeli családjáiként fokozni tudják a család jövedelmét. A napi három elméleti óra mellett főleg gyakorlati ismereteket nyújtottak: háztartástant, egészségtant, baromfi- és sertésstenyésztést, gyümölcsstermesztést, gyümölcs- és zöldségkonzerválást, tejfeldolgozást és méhészetet.

Az egzisztenciateremtés és -fenntartás lehetőségeinek megmutatása, s ezáltal az otthonmaradás feltételeinek biztosítása mellett a nőszövetség nem hanyagolta el a lányok lelki gondozását sem. A nőszövetség keretében működő 31 asszonyi bibliakör mellett 13 leány bibliakör is működött 226 taggal. Évente többszáz vallásos és kulturális estélyt is szerveztek. A román hatalomnak az anyanyelvű oktatás elsvasztására tett kísérlete ellensúlyozására pedig 35 vasárnapi iskolát tartottak fenn.

Forró Albert

*Ezer Székely Leány Napja,
Csíksomlyó
Seiwarth László felvételei (1936)
Krizsa János Néprajzi Társaság
fotóarchívuma
(11399, 11397, 11398, 11400 jelzetek
alatt)*

Az Udvarhelyi Híradó második kiadása

A székelyudvarhelyi újságírás fénykora 1894-ben kezdődött, az Osztrák–Magyar Monarchia korszakában, amikor megjelent a *Székely-Udvarhely* című lap, és ez az időszak az első világháború kitöréséig tartott. A *Székely-Udvarhely* volt a város első olyan lapja, amely túlélve az indulás nehézségeit, az udvarhelyi elit kedvelt hetilapjává vált. Azonban, mivel leginkább a helyi ellenzék nézőpontjait képviselte, rövid időn belül felmerült egy második hetilap beindításának az igénye a kormánypárti elit részéről.

Az 1896-os millenniumi ünnepek hatása, az információk iránti igény egy újabb hetilap megjelenését szorgalmazta Székelyudvarhelyen. Hamarosan megkezdte pályafutását az 1877-ben egy évig létező *Udvarhelyi Híradó* második kiadása. A szépirodalmi, társadalmi, közgazdasági hetilap a Becsek Aladár által irányított Becsek Dániel Fia Könyvnyomdában kapott otthont. Első száma 1898. január 1-jén jelent meg. Kezdetben nem politikai, hanem ún. vegyes lapként jelentkezett minden vasárnap, négyoldalmi terjedelemben. A laptulajdonos és egyben az egyik szerkesztő

Becsek Aladár volt, a lap felelős szerkesztője pedig Cs. Szabó Kálmán író.

A lap fennállásának kezdeti periódusát helykeresési időszakknak minősíthetjük. Politikamentességgel próbálkozott, az első évfolyamokban így nagyobb hangsúly került a társadalmi, gazdasági élet megnyilvánulásaira. 1903-tól változtak az irányvonalak, ekkortól Udvarhely megye politikai-közgazdasági lapjaként került ki a nyomdából. Becsek 1903. június 21-én a lap 25-ik számában kijelentette „...az Udvarhelyi Híradó politikája: magyar. [...] A jog, törvény és igazság zászlója alatt fogunk küzdeni a kormánnyal, ha ezek lesznek zászlójára írva, ellene, ha arra a polcra az erőszak, korrupció szelleme lép.”

1905-ben, a liberális kormánypárt választási veresége után közel egy

évig tartó politikai válság alakult ki Magyarországon. A lap igyekezett megtalálni a helyét ebben az időszakban is. 1905 nyarán függetlennek jelölte magát. A szerkesztést egy többnyire ellenzéki értelmiségi elitből alakult csoport vette át. A szerkesztőségi tagok közt említhetjük: dr. Pál Ernőt, id. Szemlér Ferencet, Vajda Ferenc református lelkészt (később esperes), dr. Valentsik Ferencet, aki 1910-től a város függetlenségi képviselője volt. Az új szerkesztőcsoport csak rövid ideig vezette a lapot, ugyanis Becsek továbbra is a Szabadelvű Párt érdekeit képviselte, így lassan a fent említett személyek eltűntek a szerkesztők sorából. A rivális *Székely-Udvarhely* mindenre kaphatónak nevezte az *Udvarhelyi Híradót*. A két lap közötti viszony elmérgesedett, a vége bírósági ügy lett.

1906 júliusában a lap az Udvarhelyvármegyei Jegyzői Egylet hivatalos lapjává vált. Végül 1911. április 11-től nyerte el végső formáját a fej-

léc. A továbbiakban az *Udvarhelyvármegyei Jegyzői Egylet* és az *Udvarhelyvármegyei Gazdasági Egylet* hivatalos közlönyeként jelent meg.

A politikai irányvonal keresésével párhuzamosan előtérbe kerültek a politikai és a helyi jellegű városi, vármegyei problémák a lap oldalain. Azonban az egyik legkedveltebb rovat mindvégig a *Tárca* maradt, ahol a kor irodalmi kiválóságainak – Mikszáth Kálmán, Gárdonyi Géza, Herczeg Ferenc, Karinthy Frigyes, Bródy Sándor, Bartha Miklós, Benedek Elek, Krúdy Gyula stb. – az írásai jelentek meg. Az *Udvarhelyi Híradó* ugyanakkor közlési lehetőséget teremtett a helyi írók és költők számára. A lap oldalain fellelhetjük Fülei Lajos, id. Szemlér Ferenc, Bíró Lajos, Embery Árpád írásait is.

Az első világháború kitörésével a lap szerepe és szerkezete egyaránt megváltozott. A háború éveiben szinte mindennaposak voltak a rendkívüli kiadások, amelyek a legfrissebb hadi és politikai eseményeket közölték. A háborúval együtt a lap hasábjain megjelentek a sebesültek és az elesettek listái. A harctéri tudósítások, a kisebb hőstettek leírása a lakosság győzelemben vetett hitét próbálták erősíteni. A háború 1916 szeptemberében elérte az addig hátszág szerepét betöltő Székelyföldet is. A román betörés miatt – az augusztus 27-én kiadott 35-ik lapszám után – a szerkesztőség elmenekült a városból, ideiglenesen Budapestre tette át székhelyét. Így jelent meg a Budapesten kiadott egyetlen *Udvarhelyi Híradó* 1916. október 15-én. A kiadóhivatal átmenetileg a Práter utca 5. szám alatt működött. A román csapatok kivonulását követően, 1916. november 5-től a lap ismét Székelyudvarhelyen jelent meg. A város 1916 végén és 1917 elején hadműveleti terület volt, a cenzúra miatt üresen maradt részekkel, törlésekkel találkozhatunk a lap hasábjain.

Az *Udvarhelyi Híradó* 1918 végéig igyekezett ellátni a várost és környékét információval. Az utolsó lapszám 1918. november 17-én jelent meg. A lappal együtt megszűnt a Becsek-féle nyomda is. Az újonnan megjelent *Székely Közélet* 1918. november 24-i első számából tudjuk, hogy a Becsek Dániel Fia Könyvnyomdát és az *Udvarhelyi Híradót* egy e célból alakult részvénytársaság, a Székelyudvarhelyi Könyvnyomda Részvénytársaság vette át. Ezzel az udvarhelyi újságírásban egy teljesen új korszak vette kezdetét. A kisebbségbe került udvarhelyi magyarság érdekeit és céljait a *Székely Közélet* igyekezett szolgálni.

Gidó Csaba

Dokumentum értékű állományfelmérés

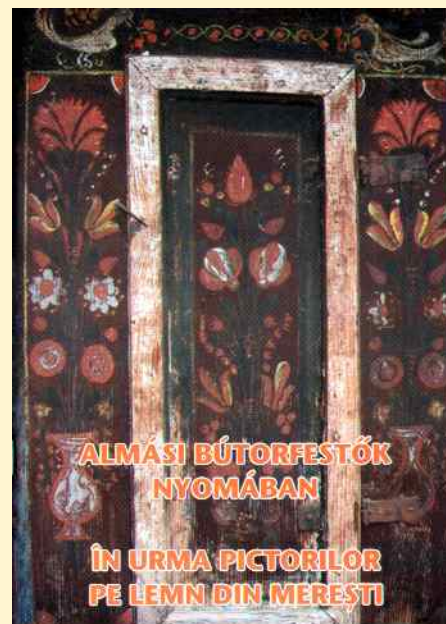
A lakásbelső folyamatos változása egyes bútordarabok nyomtalan eltűnését eredményezte. Ezen visszafordíthatatlan irányzat miatt díszes tárgyi örökségünk értékes darabjai merülnek feledésbe. A lakótér korszerűsítésére való törekvés nem újkeletű jelenség, hiszen – a korabeli viszonyok közepette – minden család az általa elfoglalt presztízspozíciót a háztartás milyenségével is igyekezett jelezni. Pontosan e törekvések révén honosodtak meg és terjedtek el falusi környezetben a festett berendezések, a XX. század első negyedében pedig ugyancsak a korszerűsítési törekvések készítették a bútort az új, helyi biztosítottak az újszerű, iparilag előállított berendezési kellékeknek.

Napjainkban azonban a festett népi bútort ambivalens megítélésben részesítik. Legtöbbször a tárgyakat birtokló családtagok a maradiság, szegénység képzetét társítják ezekhez, így nem csoda, ha nagy igyekezettel kizárják az aktív életterekből. Hajdan a tisztaszobát ékesítő ágyak, ládák, kendőszegek vagy tékák jelenleg szerepüket veszített, megtűrt kellékeké váltak. A falusi közösségek újítási vágyát főként a kereskedők használták ki, akik a '90-es évek kezdetétől tucatjával vásárolták fel az „elfekvőben” lévő festett bútort, s a vételár sokszorosáért juttatták ezeket ki az országból. Az értelmiségi elit és a közgyűjtemények már a valós értékek tudatában próbálták begyűjteni a jellegzetesebb darabokat, de sokszor ezek a törekvések az erőforrások hiánya miatt nem érték el céljukat. A berendezések iránti kereslet folytán a tulajdonosokban végül megfogalmazódott azon – késői – felismerés, miszerint a nagyszülők hagyatékát még akkor sem érdemes elidegeníteni, ha azoknak lakásbelsőikben semmilyen szerepet nem szánunk.

A fentebb ismertetett folyamat látszott kirajzolódni a székelyudvarhelyi Kuckó Egyesület kezdeményezése révén folytatott felmérés során is. A festett bútortállomány leltározására kiválasztott településeket – Homoród-

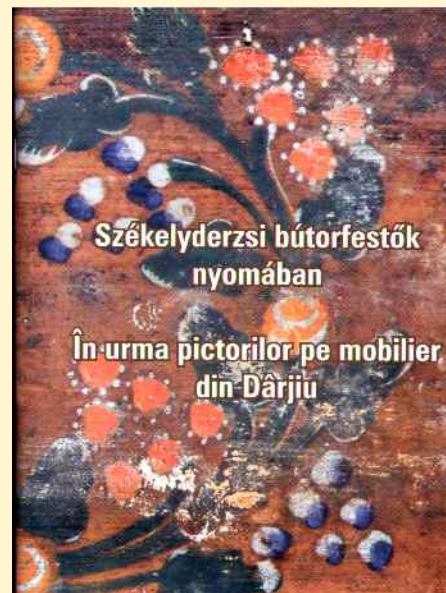
almás és Székelyderzs – gazdag anyagi kultúrával rendelkező falvakként tartjuk számon. Míg az almási bútortfestő asztalosság kiválóan adatolt történeti távlatba helyezhető, a derzsi festett bútorok készítőiről sem a szakirodalom, sem a szájhagyomány nem őrzött meg hiteles adatokat. Annál inkább felértékelődik az elkészített kataszter, amely tételesen rögzíti a szóban forgó településeken még fellelhető hagyományos lakásbelső tartozékait. A pozitívista módon végzett adatgyűjtés eredményeit 2005-ben a *Homoródalalmási bútortfestők nyomában*, 2007-ben pedig a *Székelyderzsi bútortfestők nyomában* címmel tették közzé. A gazdag képanyaggal ellátott kiadványokat nem a néprajzi szakirodalom tudományos mércéjével kell szemlélni, hiszen mintegy helyzetjelentést adnak az illető településeken talált állományról. Elsősorban a civil kezdeményezés révén végzett leltározási művelet fontosságát kell hangsúlyozni. A teljességre törekvő gyűjtés a település minden egyes háztartásában tett látogatások formájában zajlott, melynek során Almáson már csak közel nyolcvan, Derzsen pedig ennél is kevesebb bútordarabot sikerült lefotózni, méreteiket rögzíteni, a múltbeli és jelenkori szerepüket dokumentálni.

Egy hasonló gyűjtés sokrétű információval szolgál, hiszen mindazok mellett, hogy egy adott tárgytípus összeírását tartja szem előtt, valójában a faluközösség lakáskultúrájának keresztmetszetét nyújthatja. S néprajzosként bármennyire is óvakodunk a közösség természetes életvitelébe beavatkozni, bizony mindkét település lakói számára a gyűjtés egyfajta tudatosítási, megerősítési tényezőként szolgált. Bizalommal bocsátották be a felmérést végző személyeket lakásaikba, adott esetben a melléképületekbe, vagyis a porta azon szegleteibe, ahol még őriztek festett bútort. A lakótérben talált bútorok konyhák, nyárikonyhák kellékeiként voltak jellemezhetőek, és sok esetben átértékelődött szereppel bírtak. Számtalan olyan megtűrt tárgy található a ház-

tartásokban, amelyeket már fölöslegesnek ítélnék, s csupán az érzelmi kötődés miatt nem váltak meg ezektől. A padlásokról, színekből előkerült ládák, vagy másodlagosan beépített bútortöredékek díszítésének pusztá rögzítése is sokatmondó, ugyanis ezek által a bútortfestés oktatásával foglalkozó Kuckó Egyesület e kézműves ágazat iránt érdeklődő személyek számára hiteles előképekkel szolgál. Remélhetőleg az eddig megjelent két kiadvány nem kizárólag a kézműves foglalkozás elkezdésére/folytatására, hanem a bútortfestő múlttal rendelkező más településeken szervezhető felmérésekre is ösztönzőleg hat.

Miklós Zoltán

A kendertől az osztovátáig

Nagyon sok embert ismerek, aki szeretne elutazni, elköltözni unalmasnak hitt szülőfalujából, mivel úgy gondolja, hogy falun semmi érdekes nem történik, egyhangú az élet, sok az idős ember, a pletykás anyóka. De annak, aki így gondolja, azt tudom tanácsolni, hogy nézzen körül, kutasson faluja múltjában, az idős emberek életében, és mindjárt rájön, hogy számos titkot rejtenek, érdekes emlékeket őriznek.

Nagygalambfalva Hargita megyében, a Nagy-Küküllő felső folyásánál, Székelyudvarhelytől 18 km-re, Székelykeresztúrtól 7 km-re található, 425–475 m tengerszint fölötti magasságban.

Nagygalambfalva nagyon gazdag tárgyi és szellemi örökséggel büszkélkedik. Asszonyaink, lányaink még ma is művelik a szövés mesterségét. Nagymamám idejében még hagyománya volt a kendertermesztésnek és -megmunkálásnak. A XIX. század végéig – pontosabban 1887-ig, míg a vasútvonal el nem készült – vidékünkön a gyapot ismeretlen volt. Abban az időben a ruhanemű házilag készült. Nagyszüleink öltözeke nem volt változatos. Egy része posztóból készült, más része kenderből, kinek meg juha volt, bundába öltözött. A „legváltozatosabb” termékek kenderből készültek. Nagygalambfalvára vonatkozóan már az 1607-es peres iratok kenderből készült termékekről tesznek említést. Sajnos a második világháború után a kendertermesztés visszaszorult. Manapság már csodaszámba megy, ha valakit ezzel látunk foglalkozni.

A kender termelése és megmunkálása rengeteg munkát igényel. A gazdálkodó

embernek idejében kellett gondoskodnia a föld előkészítéséről. Erre a célra a termőföld legjavát hagyták meg, amit nagyon puhára műveltek, megtrágyáztak. A magot április 15-ig vetették el – természetesen kézzel –, belekapálták a földbe és elgereblyélték, hogy a madarak ne tudják felszedni, majd hamut és trágyát szórtak rá. A vetés érdekes szokással zárult: a vetőmagos zsákot jó magasra feldobták, ezzel azt az óhaját fejezve ki, hogy a kender magasra nőjön.

Miután a növény megnőtt (1–1,5 m), a virágja már kezdett hullni, akkor következett a nyűvés (kézzel gyökerestől kitépték). Nyűvés közben át-átkiáltottak egymásnak: „Szomszédasszony, látott-e kenderből tornyot? Látja én most is látok, mert kenderben állok, s onnan tornyot látok.” A kendert kévékbe kötötték és felállították. Általában 5 kévét állogattak egymásnak, mely egy csomót alkotott. Miután a kender virágja megszáradt, kezdett a lomja hullni. A termelő akkor kiszéket vagy padot vitt a mezőre és kévénként leverte a növény lomját (lomolás).

Lomolás után minden egyes kévét egyenként kecskéltek ki (felállították, a

A kender kévébe kötése

virágjánál megkötötték, az alját széthúzták, hogy az is tudjon megszáradni). Miután a kévék kiszáradtak (3–4 nap), ötösével összekötötték. Öt ilyen kötés alkotott egy kalangyát. Ahogy a kötések elkészültek, folyóra, patakra vitték áztatni.

Az áztatás úgy történt, hogy a folyó szélében térdig érő mélységű helyeket kerestek, behordták a kötések, majd nagy, lapos kövekkel megnyomatták a kötések széleit. Egy hét áztatás után megnézték, hogy „a szála feljött-e”, vagy a héja különvált-e a pozdorjától. Ha alkalmasnak látták kiszedni, csoportosan elmentek a folyóra, hogy „vessék ki a kendert”. Ez azt jelentette, hogy kiszedték a vízből és megmosták szép fehérre, hogy az iszaptól, ami a vízben ráragadt, megtisztuljon. Úgy „vették”, hogy erővel csapkodták a vízbe a kötések.

Ezek után a szárítás következett, ami sokszor nagyon hosszú ideig elhúzódott. Majd kezdődött a törés (v. nagyolás). Ez kendertörőn történt, célja a kender megpuhítása volt. A kévék végét egyformára levágták, majd a tövítől felfelé haladva kezdtek törni. Ha a közepét elérték, a hegytől a közepe fele kezdtek haladni. Törés után megsavarták a kendert. A keletkezett csomót fejnek mondták. Ezt újból a napra tették száradni.

A szárítást a tilolás követte. Ehhez a munkafolyamathoz keményfából készült, házilag kifaragott tilót használtak. A tilolás eredményeként a kenderszálak meghasogatódtak, megfinomítottak, a kenderrostok így szabadultak meg az erős, fás részekről. Mindezt a héhelés követte. A művelethez használt szerszám a héhelő vagy gereben volt. A héhelő 78–80 cm hosszú, 15–20 cm széles deszkadarab, melynek közepén kör alakban ráerősített szegcsomó található, ez a kender fésülésére szolgál.

A fésülést követően a fonásra előkészített kenderszálakat fonni kezdték. Ahogy a hideg beállt, naponta eljártak fonókba. A fonó sajátos téli estéken szerve-

A kötések a folyóra vitték

A kender tilolása

zett tevékenység volt, amikor az asszonyok és leányok megfonták a szövéshez szükséges kendert, gyapjút. Egy este kézzel kb. 2-3 orsót fontak, fonókerékkel ennél többet.

A lányokhoz este 9 óra tájban elmentek a legények is, együtt töltötték az időt. Amikor befejezték vagy megunták a fonást, táncoltak, különböző játékokat játszottak és énekeltek, például ezt a közismert éneket:

Este van már, késő este,
Kilencet ütött már az óra.
Az én csárdás kis angyalom
Mégsem jön el a fonóba.

Bár dolgozni mentek oda, mégis jól érezték magukat. Az ilyen esték elfelejtették pár órára gondjaikat, bajaikat.

Miután 10–15 orsó fonalat fontak, felvetették matollára. A matolla 180 cm hosszú, keményfából készült eszköz, amely a fonal lemérésére és motringba rendezésére szolgált. Matollálás után a fonal fehéritése következett (szapulás). A fonalat nagy kádba helyezték, hamut szórtak rá, erre forró vizet öntöttek és ezt megismételték 3-4-szer is. Hogy a hamut kirázzák a fonalból, folyón (patakon) kilúgozták és 2-szer, 3-szor megszapulták, hogy a fonal kapja meg a szép sárga színét. A megszáritott fonalakat gombolyagba tekerték. Ehhez a tekerőt használták.

A gombolyagról a fonalat, hogy a szövésre alkalmas legyen, illetve hosszúságát is megtudják, vetőkaróra vetették. A vetőkaró vagy vetőszeg 2 m magas faeszköz, amelynek függőleges tengelye körül két egymást keresztező keret forog.

A fonal megvetésénél mindig két asszony volt jelen, két gombolyagról hajtották fel a fonalat a vetőkaróra. Vetés előtt elnyújtották a fonalat, vagyis egy sing (63 cm) hosszúságú száldarabokat mértek le egymás ujjaira. A singeket számlálták, 10 sing után színes szalagból vagy pamutból

jegyet kötöttek a szádra. Így tudták meg a fonal hosszúságát, s azt, hogy szövéskor mennyi beverőszál kell a következő 10 sing megszövéséhez.

A megvetett és megszámlált fonalat azután kalácsba szedték fel, vagyis a végződéseket hurkokba kanyarították. Egyik hurok tartotta a másikat, de csak egy rántás kellett és újra hosszú fonalra lehetett bontani az egész fonalköteget.

A vetőkarón megvetett szál a szövőszéken a hosszanti irányban haladó nyújtószál vagy felnyújtószál, a keresztben beöltött pedig a bél (beléverő, bélfonál). A nyújtószál lehetett kender és gyapot, de a kettő együtt is.

A beverő szál nem olyan finom, mint a nyújtó, ezt a csöllővel vagy csörölővel csőre csörölték. A szövőszéken a keresztbe haladó szálát ugyanis vetőllővel öltötték be, s ennek a bélfájára húzták rá a szállal telecsévézett bodzafacsövet.

Szinte minden házban volt osztováta (szövőszék), ez volt a jelképe az asszony serénységének. Úgy szóttek, hogy „mire az eke kimenyen, a vászon kész legyen”.

A szövést a fonal felhúzása, nyüstbe és bordába fogása előzte meg. Ezeket a műveleteket két személy végezte. Ezt követően „elindították” a fonalat. A megszőtt rész szétfeszítésére szépen faragott, hímes vászonfeszítőt használtak. Ennek a tetszés szerint hosszabbítható eszköznek a két végében apró szegek voltak, melyekbe a vászon széleit beleakasztva a vásznat kifeszítették.

A kender mellett gyapjút is használtak szövésre. A gyapjú hasznosítása a juhnyírással kezdődött. Ezt követően a gyapjút a szálak közé rakódott trágyától és egyéb hulladékoktól megtisztították.

A mosott gyapjút megszáritották, majd következett a tépés, melynek folyamán a tépő a gyapjús kosár mellé ülve, a gyapjútömbből ujnyi nagyságú darabokat szakított és egy másik kosárba rakta. A fehér és fekete gyapjút külön tépdesték, külön is dolgozták fel. Ezután következett a fésülés művelete, melynek munkaeszköze a fésülőpad volt, illetve a gyárilag készült két kézi fésű. A két fésű közül az egyiket a padra helyezték és ezzel szemben a padon ülve, a másikkal fésülték a gyapjút. Fésülés után a gyapjú fonása következett. Ezt a munkát nyáron végezték. A szövést is igyekeztek nyáron befejezni, hogy a tél közeledtével meleg ruhákat készíthessenek a megszőtt posztóból. Mánapság gyapjúból már csak szőnyeget, ágyterítőket készítenek.

Bár kihalófélben van a szövés tudománya, mégis nyugodt lélekkel elmondhatom, hogy Nagygalambfalván majdnem minden konyhában szőttes terítővel takarják le a mindennapi kenyeret és ugyancsak szőttes, csipkével díszített törülközők függenek a fürdőszobákban. Egyes házaknál a kender szőttesek ott roskadoznak a sifonokban, régi kelengyékben, néha a tisztelet és hagyományörzés miatt nem kerülnek ki a mindennapi használati tárgyak mellé, de van olyan eset is, hogy divatos darabokkal helyettesítik.

E mesterségről egyre kevesebbet mesélnek már nagyszüleink is. A hagyomány kihalásának okát talán az emberek életvitelében kell keresni. Azonban jó lenne, ha a hagyományos mesterségeink megmaradnának, hiszen csak így lehetünk biztosak benne, hogy elődeink szellemi és tárgyi hagyatéka nem megy feledésbe.

Papp Emőke

A gyapjú mosása

Tornyos vagy magyar főkötő

Régen az ünnepi női népviselet kifejezte, jelképezte a nő életkorát, családi állapotát. A szőttesek csikozása, a fersingek, karrincák szabása, díszítése falvanként változott. Egy sokadalom alkalmával meg lehetett állapítani, ki melyik faluból jött.

A leányok ünnepi viseletéhez tartozott a pártá. Úrvacsoraosztáshoz csak pártásan járultak. Orbán Balázs leírása alapján tudjuk, hogy akkor a leányok cifrán hímzett, aranyos-ezüstös pártáját „nem a fő elejére tették, hanem hátrább a konty helyére.” (Ebben az időben a leányok mind piros csizmát viseltek. Az új asszony még egy évig viselhetette a leánykori csizmát, de azután fekete csizmára kellett azt cserélnie.)

A gyöngyös, cifrázott pártafélék egész Európában léteztek, a felsőbb társadalmi kategóriáktól terjedtek el. A pártá tulajdonképpen a szüzeket megillető virágkoszorú helyét vette át.

Lakodalmas szokásaink, hagyományaink régi időre nyúlnak vissza. A házasság az élet nagy fordulópontja. Mivel ez az esemény az életben általában csak egyszer fordul elő, nagy előkészülettel rendezték meg a két napig tartó ünnepséget.

A főkötő a lakodalom második napján kapott szerepet. Ekkor került sor az új asszony bekontyolására. A násznagyasszony, aki a kelengye, a hozomány szállításánál is segédkezett, feladata alapján a *kontyoló*, illetve *avató asszony* tisztét is betöltötte. Ez a megtiszteltetés a legfiatalabb nagynénit, esetleg sógorasszonyt illette meg.

A fiatalasszony fejére a befont két hajfonatból kontyot formáltak, amit egy fémből hajlított hajtűvel, a kontytűvel rögzítettek. A konty fejen elfoglalt helye az asszony életkorát is jelezte: a fiatalok fejebb, az öregek lejjebb tűzve viselték a kontyot, ami a fejkendő viseletének is eltérő formát adott.

A főkötő a leány asszonnyá avatásának külső szimbóluma: „bekötik a fejét”. A legrégibb fejrevaló a négyzet alakú fehér lepel, a kendő vagy keszkenő, amit összehajtva, esetleg összehajtás nélkül borítottak vagy kötöttek a fejre, vagy vető formában tették fel. (A kendő szó Székelyföldön törülközőt is jelent.)

Ilyen öltözetben láthatjuk Orbán Balázs *Székelyföld leírása...* című kötetében az udvarhelyi, lövétei és felsőrákosi asszonyokat. Ezt a kendős viseletet a legtovább a moldvai csángó asszonyok őrizték meg, ők még a XX. század második felében is hosszú vagy rövid kendővel „bekendőzték” a fiatalasszonyt. A hosszú kendő díszes végeit kétoldalt a vállon hátravetették. A csángó asszonyok kendőt viseltek minden életkorban, de kendőt kötöttek a babák és a kislányok fejére is. Ők (a csángók)

nem is jutottak el a főkötő divatjáig.

Amint már említettük, az esküvőt követő nap volt a fiatalasszony beavatásának napja. Régen erre az alkalomra nagy melegen ingből és lajzból álló felső ruházatot adtak a fiatalasszonyra a tászlis rokolya mellé. Hűvösebb időben a lajbi helyett csukott, testhez álló felsőrészt, ún. vizitkét viselt az új asszony. A fejét „bekötötték”, egyes falvakban csepeszt tettek rá, más vidéken tornyos jegyfőkötőt.

A csepesz bársony vagy selyem anyagból készült, csipkefodorral díszített főkötő. A kikeményített csipke a homlokrészt pártaszerűen övezte, mint egy koszorú. Hátsó részén selyemszalaggal gazdagították, amelyet az áll alatt egy csokorral rögzítettek. A szalag két ággal lecsüngött a hátan, egészen az asszony faráig.

A tornyos főkötő textílianyagai azonosak a csepesz anyagaival, csak az első részen, a csipkefodor helyett pártaszerűen, tornyosan emelkedik a tarajos dísz: drótkra erősített apró művirágok (selyemből, bársonyból), levelek, fekete gyöngyök. A szakirodalom tarajos vagy magyar főkötőnek írta le (Apor Péter, Vámszer Géza), vidékünkön tornyos főkötőnek mondták. Ez a főúri hölgyek gyöngyös főkötőjének hatására, annak mintájára készült. Míg azt jóféle gyöngy (korall, igazgyöngy) díszítette, addig a falusi asszonyok főkötőjét üvegyöngyök és művirágok tették „pompassá”. Mind a csepesznél, mind a tornyos főkötőnél az uralkodó szín a fekete, még a művirágok levelei is fekete színűek, közte kevés lila, sötétkék, egy-egy kivillanó ibo-

Szász Margit tanítónő népviseletben, főkötővel
A szerző felvétele

lya-, nefelejs-, vagy apró fehér, rózsaszín virágocska. A főkötő formáját és részleteit vidékenként másként alakították, ez adta annak helyi jellegét.

A XIX. században főkötőműves mesterek készítették. A XX. század elején Székelyudvarhelyen a keddi hetipiacon, vasárnapi vásárokon sátrakban kirakodva még árusították az erre szakosodott kisiparosok. Ha a vásárló nem talált megfelelő méretű főkötőt, akkor megrendelésre, méretre elkészítették. Ezt a völgyény vette a menyasszonynak, voltak falvak, ahol a jövendőbeli anyós vásárolta. Minden esetben jegyfőkötőnek mondták. A leány a hozományban, kelengyéjében semmiképp sem vitt főkötőt.

A lakodalom második napjának reggelén a főkötősen felöltöztetett fiatalasszonyt a násznagyasszony és az öltöztetők bemutatták az újdonsült férjnek, az örömszülőknak és az összehívott nász népek. Ilyen ünnepélyesen vezették a vasárnap délelőtti istentiszteletre, a beavatásra, amikor a férj családjának asszonyai a családi székbe ültették. (A templomi padokban családok szerint ültek. Ez a jog örökölhető anyai, apai ágon, illetve a férj után.)

A jegyfőkötő az asszony legdíszesebb öltözete, ruházatának kiegészítője. A menyegző második napján az asszonyi beavatásra tették először a fejére, azután nagyobb ünnep alkalmával, úrvacsoravételkor, a templomba, illetve temetésre viselték. A nagynyoszolyó a lakodalomba szintén főkötősen öltözött. Ha ritka esetben előfordult, hogy leánykorban – tehát idő előtt – teherbe esett a menyasszony, akkor nem tehette a fejére az ártatlanság jelét, a mirtuszkoszorút. Ilyen esetben a jegyesek az egyházi hivatal emberei (pap, megyebíró és presbíterek) előtt úgymond *megyét követtek* (eklézsiakövetés, nyilvános bocsánatkérés a hívek közösségétől), amikor nyilvánosan beismerték bűnüket, együtt imádkoztak a bűnbocsánatért. A szertartás után már rendes ceremóniával szervezhették az esküvőt, csak a menyasszonynak asszonyosan, főkötősen kellett felöltöznie.

A főkötő, az asszony ünnepélyes szimbóluma sokáig tartotta magát különleges ünnepi alkalmakkor. A negyvenes évek elején, „a magyar világban” még jeles ünnepnapokon használták az asszonyok a főkötőt, de már csak a régi, megőrzött darabokat, mert újak már nem készültek. A szakértő mesterek elhaltak. A főkötőt kölcsönkérni nem lehetett, de örökölni sem, mert bármilyen idős korban temették is el a tulajdonost, a fejére tették a jegyfőkötőjét. Legtöbbször a távozni készülő még életében „átok alatt meghagyta”, hogy e kivánságát teljesítsék.

A Székelyudvarhely környéki falvakban két főkötőt sikerült felkutatnom. A fa-

„Külömbféle szavak lajstroma”

lumban, Székelydályában Bálint Gézáé Kovács Juliska (szül. 1909) őrzi a jegyfőkötőjét, megkímélt, jó állapotban, de csak fényképezésre adta ide. Halála után – kívánsága szerint – a fejére kell tenni, mert az úgy volt szokás. A másik főkötő igen elkopott, hiányos díszítéssel maradt meg, Gergely Sándorné Gergely Anna (szül. 1901) tulajdona volt. 96 éves korában halt meg, de a főkötőt nem tették a fejére az öltöztetésnél annak kopottsága miatt.

Ezt a főkötőt sikerült felújítatni. Székelyudvarhelyen Barkóczi Juliánna (szül. 1923) 16-17 éves korában a fejrevalók, kalapok, főkötők készítésének mesterségét tanulta. Ő újította fel a régi ismeretek alapján az öreg főkötőt.

Régen a székely falvak asszonyai csak bekötött fejfel járhattak a kapun kívül, de még a kapun belül is. Árapatak román és szász falvak közé ékelődött magyar falu a Székelyföld szélén. Lakói őrizték a népi hagyományokat, keresztiszemes varrottassai széles körben értékelték. Dénes Jánosné Bálint Mária (szül. 1906) emlékei szerint az 1800-as évek végén a faluban a csepesz terjedt el, kiszorította a kendőt, fátlyolt, amit a selyemhernyó fonálából maguk fontak, szöttek, ezért volt fátlyolszerű, vékony. A csepeszt is mindennap viselték. Ezért készült egyszerű kivitelezési formájú, amelyet a mindennapi munka végzése közben is viseltek, illetve cifrább, díszesebb, a vasárnapi, ünnepi alkalmakra. A XIX-XX. századfordulóján lett ismert, terjedt el a főkötő igazi díszes formája, a cifra, magasított, tornyos, gyöngyös főkötő, amelyet csak ünnepi alkalmakkor viseltek.

A gyári kelmék gyártása azonban fejlődött, ennek hatására változott a falvak divatja is. Az első világháború után, a főkötő divatjának múlásával, mindinkább elterjedt a fejkendő a főkötő helyett. A völégény már nem jegyfőkötőt, hanem *jegyruhát*, fejkendőt vásárolt.

A régi időkben az asszonynak a legnagyobb melegben is kötelező volt a fejrevaló viselése, hétköznap, vasárnap, otthon és a kapun kívül egyaránt. Ünnepeyesen elől, az álluk alatt kötötték meg, munka alatt menyecskésen hátrakötötték. Ha kendő nélkül megindult egy asszony, megszólaltak, elmarasztalták. A fejkendőt üzletben vagy piaci sátrakban, kereskedőktől vásárolták. Télire posztó és szőr szövetanyagból, meleg időre delin, karton és selymekendőt viseltek. Színe az életkorral egyre sötétedett. Általában az egyszínű anyagok voltak a közkedveltek: fehér, barna, szürke, fekete. Vidékünkön a rózsásat nem kedvelték, cigányosnak tartották.

Cs. Gergely Gizella

Jánosfalvi Sándor István (1804–1879) tudós unitárius pap neve ismerős a Székelyföld, és különösképpen a két Homoród vidékét kutatók előtt. Az 1827-ben pappá szentelt Sándor Istvánt elsősorban az 1942-ben megjelent *Székelyhoni utazás a két Homoród mentén* című művéért tartja számon az erdélyi irodalom- és művelődéstörténet. Életrajzával és kéziratos hagyatékának feldolgozásával azonban még adós nemzetközösségünk. Igaz ugyan, hogy Darkó Sándor, Benczédi Pál és legutóbb Veres Péter egy-egy tanulmány erejéig megpróbálta bemutatni a szokásostól teljesen eltérő lelkeszi életpályát, de a méreteiben is impozáns kéziratos hagyaték feldolgozására nem vállalkozhattak. A nyolc főlíánst kitevő kéziratos anyag Székelykeresztúron, Marosvásárhelyen és Kolozsvárott várja a kutatókat. Jelen írásunkban – ízelítő gyanánt – Jánosfalvi *Külömbféle szavak lajstromát* adjuk közre, melyet az 1867–1868-ban írt *Bibliai és más közéleti nevezetes tárgyak...* című, közel 600 oldalas gyűjteményének részeként hagyott az utókorra. Jánosfalvi gyűjtése nem csupán megelőzte Kriza János *Erdélyi tájszótárát*, hanem szerencsésen ki is egészíti azt. Szeretettel ajánljuk hát Jánosfalvi e kis tájszótárát Erdély minden szerelmesének.

Kovács Sándor

Külömbféle szavak lajstroma

1. Magyar szókönyv pótlék. Olyan szavak ezek, melyek a legteljesebb szabályos magyar Szótárakban sincsenek meg, de a magyar, kivált székely köznép száján mindennapi használatban vannak.

Maga a szó – Ennek jelentése vagy értelme

A.

Áncsorogni – Azaz ide s tova cél nélkül állani, járn.

Ánkálni – Mélázva, tétova járn, bámulva állni.

Ajongani – Szégyellve akarni megnyerni valamit.

B.

Belezna – A szövés alatti leszakadt fonal ürege vagy csorbája.

Belétökede – Valakibe belé kötölőzik vagy belébonyolódik.

Belékutul – Belényúlogat tilalmason vagy tisztátalanul.

Béseg v. Péseg – A vér stb. ingerlőleg forradoz, zsibbadoz.

Bojász v. Bakrasz – Bódorog, ide s tova tévedez, mint a bak.

Bódorog – Ugyan az.

Bozlány – Borzas, bokros, tövises erdőújulás.

Buditska – Kalitka v. galicka (datki szó).

Bece, kényes bece – Delicatus.

Bóka, kicsi bóka – Kicsi malac.

C. Cs.

Csecskó – Gúny nevezet.

Csecskős – Apró veresstráfos v. vonalas fehér törökbúza szem.

Csepcsel (le) – Lelocsol a víznek tenyérrrel ütésével.

Cirmolni – Szidni kisebbítőleg, néha ok nélkül.

Cuna – Kisleánykák, szűz leányok pinája.

Condollott – Elrongyollott.

Csemcsegni – Mikor ember v. disznó eszik, ily hangot ad.

Cihogni – Azaz kacagni össze a többivel lassancskán.

Csöcselék – Hitvány, aljas. Családi apró tagok, gyermekek.

Csükészni – Tallózni a beszedett termés helyén.

Celebula – Mindenféle, elegyes portéka.

Csürök – Mészkatlan begyűjtő szája.

Csármál – Lármáz, mint a madarak.

D.

Dévaj – Kicsapongó, gonoszkodó ember.

Derendocia – Nagy lármával, dörgetéssel járó szekerezés.

Ducifaros – Nagy, kiálló gömbölyded farú személy.

Duvasztani v. uvasztani – Fűzfa héját stb. épen lehúzni, vagy bőrt is.

Durga – Csepűvaszon lepedő, búza stb. szárasztó.

Dáridó – Vendégségi táncos, lármás mulatság.

E.

Elvederedett – Elhányódott, eltaszigáltatott.

Elkámpicsorodik – Elkeseredik, száját nyomorékul vonván el.

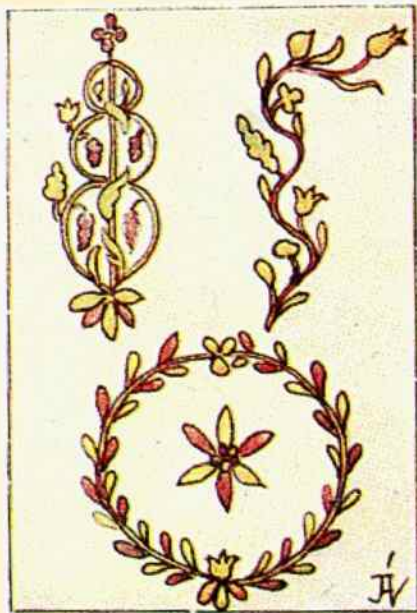
Ergöje – Féleszű, helytelen magaviseletű.

Elernyedni – Mikor valamely épület stb. széjjel kezd menni.

Egerscélni – Azaz egér módra imitt-amott kutatni, rágódn.

Ebhendi – Alávaló gazember.

F.
Foszlány – Ringy-ronggyal fityegő köntös, mely foszlik ki.
Fikarc – Valaminek legkisebb része.
Fanyalogni – Valamit félénken akarni megnyerni.
Furfangos – Sokféle ravasz mesterséggel élő ember.
Fonyorodott – Azaz elfonnyadott, fonnyadni kezdett arca.

G. Gy.
Gozs v. gaszó – Cserebogár.
Gezemuza – Mindenféle elegyítése a dolgoknak.
Giligógyi – Bolond magaviseletű.
Gar, nagy garral – Maga reátartó kevélységgel szóló.
Gúggadoz – Ti. törpe helyeken, élőfák ágai alatt.
Gézsönke – Kicsiny szoros utcafénék.
Gányolni – Valamely köntöst imígy, amúgy összevarrni.
Gyökinteni – Sántán lépni v. álmos fejtét le-le ejteni.
Gór (tyúk) – Hosszúlábú, magos, nagyfajú tyúk.
Gyaka – A szekérben felállított hegyes fa lajtorján.
Gób (ülj bé abba a góbba) – A tűzhely alja, vagy cserepes kemence alja.

H.
Harél – Nagy illetlenül sokat beszél.
Hüppög – Mikor a félkurta lábú ember sántítva megy.
Hötyke – Magarátartó, kevély, hegyes menésű stb.
Hencegni – Kevélyen piszkálódik, bírálgat, ítélget.
Hingyolni az ágyat – Az ágyat összevissza mászni gyermekeknek.
Hamarítottani – Siettetni.
Habatolás – Gutaütött ember beszéde.

Hatlatom – Halogatom.

I. J.
Imola – Imaház, kápolna.
Ibrikál – Szarik.
Ikrandik v. megikrandik – Valamitől megirtózik, csömörlik.
Jámbortalanság – Régi magyar szó.

K.
Kajla – Horgas, leálló szarvú vagy fülű ökör.
Ketyeg – Az óra mikor jár.
Katipila – Asszonyos természetű férfi.
Kolontos – Nem elég okos.
Kóté – Kevéssé esztelenecske.
Kauncolni – A kutya mikor megütve fut.
Kúttogni – Valamely búvóhelyen rejtőzve üldögelni.
Kúcogni – Valamit vékony hangon félsírva kérni.
Kibidgyen v. biggyen – Kiesik, kifordul valamely test, hogy függjön.
Kodohodtt – Az éhség miatt hasa megüresült.
Kutatni – Keresgélni az elrejtett szoros helyeken is.
Katyfolni – Valami ételt stb. sokféléből összekeverni.

L.
Lehergelni – Valamit valahonnan leverni, nyomdosni.
Lepreckelni – Vízrel stb. apró harmat alakban levezetni.
Lebelegni v. nebelegni – Ügyetlen tréfásan bánni valakivel.
Lepocskondiázni – Valakit ok nélkül lemocskolni, nyelvelni.
Lempéfülű – Leálló, fityegő fülű.
Lődörög – Ide s tova mozog valamely kemény test.
Lárfári – Haszontalan, kerengő, nem igaz beszélő.
Lok – Valamely patak melletti völgy.
Libbenteni – Sántálva lépni, kinek egyik lába rövidebb.
Lipinkázni – A gyermekek szoktak deszkán stb., mint a kompona.

M.
Maszók – Börről levakart apró szőrök pokróc szőni.
Múszli – Ugyan az. (Bágyi szó, hol szövik a pokrócot.)
Majszogni – Szuszogva, csemecsegeve enni.
Matat – A vak vagy sötétben lévő ember valamit keres.
Mutuj – Nem sok beszédű, hallgató, ügyetlen ember.
Mókázni – Valakivel tréfálkodni, gúnyosan enyelegni.
Mégkörmözött – Gyengén befagyott víz és sár.
Makuc – Odvas fa fekete pora.

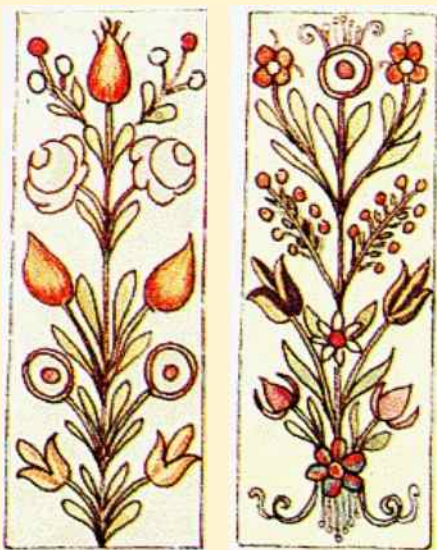
Macsalog – Azaz valahol ok nélkül mozgásokkal múlat.
Mocsolya v. pocsolya – Híg sár az úton.
Mókol – Össze vissza varrogat stb. tudatlanul valamit.
Megtincselni – A disznót, malacot stb. holmi aprósággal hizlalni.

N.
Nyüskölődni – Olyanformán mozgolódni fel s alá, mint a nyüst.
Neszere – Bolondforma magaviseletű.
Nyikitelni v. nyaklatni
Mikor a kutyát s szekrény fedelét nyikorgatja.
Nyiszitelni – Rossz késsel vágni valamit.
Netet – Valaki bolond módra ide s tova nézeget.
Nyekken – Mikor valaki leesve torkából hangot ad.
Nyammog – Mikor valaki csúful, nyammogva eszik.
Nyöszörög – Valamely szenvedő beteg állat.
Nyikkan – Mikor valamely megütött állat megnyikkan.
Nám – E helyett – Lám, azaz lám, tegnap jó volt stb.

O.
Ordos v. törkös – Törökbúza melynek fehér szeméin veress vonás van.
Öszecsebzett – Azaz, mint a csepű összebonyolódott, zavarodott.

P.
Piszmogni – A dolgot serényen nem végezni.
Puca – Kis leánykák szeméremtete.
Poszárlik – Valami széjjel hanyódik, szóródik.
Piszonyodik – Meg kezd gyengén penészedni.
Peszlek – Valami apró pórtéka vagy eszköz.
Pisolyog – Gyengén mosolyog.
Popiskálni – Törökbúza szemeket a tűznél pattogatni.
Pacsékol – Elpazarol, osztogat, veszteget.
Püffög – A kása, s egyéb efféle mikor fő.
Piszeg – Mikor a síró gyermek fojtott hangon piszeg.
Pezzen v. megpezzen – Valami vékony réz, lapi vagy drót.
Permete – Gyenge cseppekből álló harmateső.
Peckelődni – Valami magosságra felhágni bajjal.
Parpáj gyermek – Azaz bátor, kedvkereső.
Potyor – Híg sár az úton.
Pallókázni – Lipinkázni (datki szó) valami deszkán.
Pislen – Kicsiny csirke.
Pözmete – Mindenféle tűzgyújtó apróság, csepű, papír, szalma stb.

R.
 Ringyó, rima – Szemtelen kurva.
 Rippadoz – Gyönyörködve, mohón kacag.
 Renyődni – Szorongó szívvel valami felett panaszkodni.
 Rostolni v. ratymatni – Ide s tova, ki és bé gyakran járkálni.
 Retyegni – A békáknak.
 Rebegni – Nem balbutire [hebegés, dadogás], hanem tremere [reszketés, remegés] jelentéssel.
 Rittyegtetni – Ostorát stb.
 Rönkesz – Törpe.
 Rövebb – Rövidebb helyett.

S. Sz.
 Szódé – Vad forma, nyers magaviselet.
 Szepegni – Valamely gonosztól való félelemmel lenni.
 Súrujka – Igen szűkön, kurtán készült köntös.
 Suhancár – Vékony termettel felnőtt ifjú.
 Sinkópál – Koldulva, fél sírva kéreget valamit.
 Szirikáltlni – A tüzet szurdalni, hogy jobban égjen.
 Sustorékol – A tűz hányja a szikrát ropogva.
 Szottyán – Valahonnan leesik valami könnyűdeden.
 Sejtem – Homályosan gondolom, képzelem lenni.
 Sajdítom – Előérzéssel képzelem, érzem.
 Sompolyog – Valami körül lassan jár vagy megy el.
 Silákol – A tűz, mikor csak gyenge lánggal ég.
 Szőnye – Az erősen sűrű gyapjú.
 Sápítóz – Megrebbenve kiáltoz.
 Süllög – A tűz mikor rosszul ég vagy rántódik valami.
 Szilokba szagat – Apró darabokra szétszagatni.
 Szüszküpü – Mindenféle szóhajtságba, dologba részes.

Szappankázni – A víz tetején valami lapos követ elhajítani.
 Sikóta – Kis cserép vagy csontfűrűlyácska mely sikolt (datki szó).
 Sukutolni – Suttogva váltólag beszélni sokat.

T.
 Tongyó – Aki rendetlenül öltözködik.
 Tepölődik – Amikor valaki valahonnan ki akar mászni.
 Tácsogni – Mikor valaki szájátva néz valamit.
 Titi muti – Ügyetlen magaviseletű.
 Túszo – Rágalmazólag szót hajt.
 Terécsel – Mikor ok nélkül mindent össze-vissza beszél.
 Tepelák – Törpe, leppögő menésű hitvány ember.
 Tepsed – Szétlapul.
 Tesped – Mikor valaki vagy valami sinlik, emésztődik.

Z. Zs.
 Zuvatolni – Sokféle rágalmas szót hajtani.
 Zándorodik – Összeszólalkozik valakivel.
 Zokon venni – Megilletődve venni valami vádat stb.
 Zernyén járni – Csak félig öltözve járni.
 Zsana (nagy zsana van) – Nagy érthetetlen beszélgetés.
 Zobban – A kapu mikor béteszik.
 Zsibog – A lába az embernek, mintha valami járna benne.
 Zavara – Hosszan vágott keskeny deszka.
 Zsillamat – Zsírnemű, akármiféle szalonna, vaj stb.

V.
 Vatatni – Sokat beszélni ok nélkül.
 Viszkolódni – Annak, aki ülőhelyét nem szereti.
 Vaszkolódni – Annak, aki ülő-, fekvőhelybe akar fészkelődni.
 Vaszarkodik – Erőlködik valami cél elérésére.
 Virgőhely – Mely felett az emberek huzalkodnak, perelnek.
 Vápahupáshely – Hol völgyecskék, dombocskák vannak.
 Vakkanni – Mikor a síró gyermek zokogva szól.
 Vacsog – A sár, mikor megy az ember benne.

Csudálatos bővsége a magyar nyelvnek némely tárgyaknak különböző szavakkal

*Festett díszítések almáriumokról
 Balázs Pál munkája
 (Homoródkarácsonyfalva)
 (Malonyai Dezső: A magyar nép művésze. II. Bp., 1909. XXIII. színes tábla.)*

való kifejezésben is az állapotokhoz képest. Pl.:

1. A fehérepek szeméremtestét kisleányka korban, addig míg a hősám rajta megindul *pucának*, azon túl, míg mint szűz leány úgy él *pinának*, ha férjhez megy míg rajta a hősám megáll *picsának*, azon túl, mint circiter ötven éven felül levő asszonynak, *valagnak* szokták nevezni.
2. Ugyanazon fehérepeket, míg a hősám rajtok megindul *leánkának*, azon túl férjhez menetig *leánynak*, férjhezmenete után 45. évéig *menyecskének*. Azon túl *vénaszszonynak*, *banyának* mondja a nép.
3. Hasonlólag a férfiak szeméremtestét is azon életidőig, míg a nemző mag bennök teremni kezd és megindul *monynak*, valamint a férfiaknak is mikor fel nem áll merevedve. Ezen túl pedig *fasznak* hívják, ha ti. felállott, s a közösülésre elkészült.
4. A disznónak mikor még malac így mondják: *Heccs bé ne! Heccs el ne!* Mikor disznóvá nőtt így: *Hújki ne! Hújbé ne!* S így bolondul kétszer tanítják.
5. A tyúknak is, míg kicsike *pislen* a neve, mikor nagyobbra nő: *csirke!* Mikor megállapodik *Tyúk*. És így a csirkét így szólítják: *Csüke! Csüke! Pirike!* Mikor tyúk lesz: *Gutya! Gutya!* Tehát ezeket is kétszer tanítják.
6. A kicsi borjút így szólítják: *Pücsi bé! Prüg bé!* A nagy marhát: *Hí bé!*

Feliratos emlékek a Kis-Homoród mentéről

A feliratos emlékek gyűjtésével, kutatásával a történelmi segédtudományok egyike, az epigráfia (felirattan) foglalkozik. Az ókor feliratainak gyűjtését évszázadok óta végzik már a kutatók, de a középkori feliratos emlékek vizsgálatának is régi múltja van. A feliratok készítése a későbbi korok emberének is szokása volt, s maradt napjainkig.

De mit is értünk feliratos emlékek alatt? Erre a kérdésre R. M. Kloos, a középkori epigráfia első kézikönyvének szerzője így válaszolt: „feliratos emlékek alatt olyan, különböző anyagokra – kőre, fára, fémre, bőrre, szövetre, zománcra, üvegre, mozaikra stb. – írt szöveget értünk, amelyeket nem az írástanításhoz és a kancelláriai szervezethez tartozó erővel és módszerekkel készítettek.” Tehát a feliratos emlékek közé azok az írásos emlékek tartoznak, amelyek általában nem a szokásos íráshordozóra (papír, hártya), illetve nem a szokásos íróeszközökkel készültek, hanem pl. vésővel.

Felirat a homoródkarácsonyfalvi templom támpilléren

Feliratos emlékek, bár sokuk megsemmisült, nagy számban maradtak ránk a Székelyföldön is. Elsősorban a templomokon és templomokban, lakóépületek homlokzatán vagy mestergerendáin, ezek falain, temetőekben (sírkövek, úntumbák, azaz koporsó alakú kövek feliratai), templomi, illetve egyházi kegyeszereken, használati tárgyakon (harangok, keresztelőkutak, miseruhák, oltárképek, freskók stb.), és nem utolsósorban házi eszközökön (kályhacsempék, szőnyegek, kárpitok stb.), fegyvereken.

Az alábbiakban néhány olyan feliratos emléket mutatunk be a Kis-Homoród mentéről, amelyek a XV–XIX. század között keletkeztek. Úgy gondoljuk, hogy néhány ezek közül régisége, „üzenete” alapján kuriózumnak is minősíthető. Egy részük elpusztult ugyan, de néhány eredeti vagy másodlagosan beépített állapotban ma is látható.

Az oklándi unitárius templomban, amelyet 1937–38-ban egy középkori templom kibővítésével építettek mai formájára, több régi faragvány is található eredeti helyén vagy másodlagos elhelyezésben. Ezek közé tartozik a szentély

helyén épült új rész északi falába elhelyezett egykori kőkeretes, szemöldökgyámos sekrestyeajtó, amelyen eddigi ismereteink szerint a környék legrégebb felirata olvasható. Az ajtó szemöldökrészére, kidomborodó antikva betűkkel a következő név van vésve: MICHAEL KOVA[CS] azaz Kovács Mihály. A templom különálló támpilléres tornyán egykor – az 1789. évi jegyzőkönyv szerint – ilyen írás volt olvasható: „1654 9a JULIJ ... HOC OPUS EXTRUEBAT ANDREAS NOMINE KÁLMÁNY AT LOCUS [!] LABORIS FRANCISCUS NOMINE MAYORUS.” E felirat a XVI. században épült torony első magasztásának emlékét őrizte meg.

Mielőtt Oklándról eltávoznánk, mindenképp meg kell említenünk a vidék legrégebb kapujának, amely az unitárius parókia előtt áll, feliratát is. Az egy év híján 200 éves kötött cserefa kapu tükreben a következő feliratot olvashatjuk: AZ OKLANDI UNITARIA ECCLA ÉPÍttEttE T. P. ALBERT SIGMOND IDEJÉBE FELSŐ KOVÁTS MIHAJ CURATORSÁGÁBA ANNO 1809 Die 7º Auii.

Gazdagnak mondható epigráfiai emlékekanyaggal bír Homoródkarácsonyfalva is. Ezekről egy korábbi lapszámunkban már szóltunk (Lásd: *Örökségünk*, I. évf. (2007) 3. sz. 4-5. o.). Közlésünkben

Az oklándi unitárius templomban, a sekrestyeajtó szemöldökrészén található felirat

akkor két felirat kimaradt. Ezek a feliratok (két bibliai idézet) a templom 1996. évi festésekor a diadalíven kerültek elő. A szakemberek szerint a betűtípus és a két szöveget elválasztó ornamentika alapján a famennyezettel (1752-ben készült) lehetnek egyidősök, de az sem kizárt, hogy még a XVII. században készültek. Szövegük: Ha szintén mi vagy az Angyal Menyből hirdet néktek azon kívül á mit hirdettünk átok legyen. Gal. I. V III.; Vigyázatok, maragytok meg hitben emberkegyetek és erősödyetek megh. Cor. XVI. V XIII.

Homoródmásról is több XVII. századi feliratot ismerünk. A falu délnyugati részén, a Német utca sarkán (18. szám) áll az a kékre meszelt, meredek cseréptető ház, amelynek középső mennyezeti, szépen faragott, profilált, hornyolt és véséssel díszített gerendáján a következő háromsoros latin nyelvű felirat olvasható: MICHAEL SZILA/GI ET UDVARHELI/ A : D : 1645. A felirat a gerenda közepén van elhelyezve, két oldalról levéldíszít (sás?) vagy kosarat formázó díszítővonalak fogják közre. A ligatúrát (egybeírt betű) is tartalmazó, gondosan metszett feliratban az ácsmester az építető nevét (Szilágyi Udvarhelyi Mihály, aki valószínűleg almási prédikátor volt) és az építés évszámát örökítette meg.

Időrendi sorrendben az a felirat következik, amelyik az almási unitárius temető északi részében, az első lépcsősor legmagasabb pontjától az út felé mintegy hat méterre található. Az itt fekvő koporsó alakú sírkő (tumba) felirata a következő: ITT FEKSZIK ALMÁSI NEMES PÉTER DEÁK, a bal oldalán pedig: AN: D 1658 AETATE 58/MIVL/. A tumba alatt nyugvó almási Péter deák Bethlen Gábor idejében a fejedelmi kancellária

A Király Kútja forrás felett található feliratos andezitkő

íródeákja és esküdt jegyzője volt.

A harmadik XVII. századi emlékünkharangfelirat. Erről az 1749. évi generális vizitáció jegyzőkönyve tájékoztat. Az akkor leltárba vett kisebbik harangon a következő felirat volt olvasható: ANNO 1685. 13 APR. FUSA IN TEMPORE STEPHANI BACZO, ANDREA KOVATS, STEPHANISZABO.

Az Almás község határához tartozó Vargyas-patak szurdokvölgyében, az Orbán Balázs barlangban lévő XVII. századi felirat a *Hic Fuit* feliratok csoportjába tartozik. A felirat vagy inkább rövid kézjegy olvasata: H. F. KADACSI 1690. A település korábbi templomának, amely a falu közepétől keletre emelkedő dombon állt, építési évszámát megörökítő kő a mai templom tornyába van beépítve. Rajta a következő rövid felirat látható: ANNO 1693.

Lövéte lakóházain, azok homlokzatán és sarokkövein, gerendáin, a temetőben lévő kereszteken is számos „üzenetet” olvashatunk. Régi, középkori templomának egykori harangját a következő felirat ékesítette: JESUS NAZARENUS REX JUDEORUM 1545. A harangfeliratok e variánsa a XVI.

század elején tűnik fel Erdélyben (Berethalom). „Édestestvére” lehetett ennek a harangnak Homoródkarácsonyfalva középkori kisebbik harangja, amelyen az 1715., illetve az 1789. évi püspöki vizitációs jegyzőkönyv szerint a lövéteivel teljesen megegyező írás és dátum volt olvasható.

Lövéte lebontott középkori templomának temetőjében áll még ma is az a nyolcszögre faragott lábazattal rendelkező, zömök, arányaiban kissé furcsa, rövid keresztszárú kőkereszt, amely alighanem a legrégebbi a Kis-Homoród mentén, vagy talán az egész Udvarhelyszéken. Nehezen olvasható, felszínesen, nem kiforrott mesterkézre utaló feliratának olvasata véleményünk szerint a következő: † ITT FE[KSZIK?] az ISTE[N]BEN EL

[H]OLTT PETER JANOS 15808 [1588?]. A kőkereszt ezek szerint a XVI. század második felében „állíttatott” volna. Mivel sem a felirat helyességében, sem az évszám pontos feloldásában nem vagyunk teljességgel bizonyosak és megfelelő analógiákkal sem rendelkezünk, ezért a kérdést a szakma számára továbbra is nyitottnak tekintjük.

És álljon itt Lövétéről az a XIX. század második felében keletkezett felirat is, amely örök érvényű gondolatot hordoz. A felirat néhai Demeter József telkén (Demeter utca, 889. sz.) álló csűr egyik, másodlagosan beépített rakófáján (korábban egy régi ház gerendája lehetett) olvasható, és így hangzik: 1876-BA JUNI.

12-IK. / NEM A HÁZ TART MEG MAGÁBAN HANEM ISTEN ŐRIZ ABAN EMBÖR TEHÁT IMÁDKOZÁL HOGY ISTEN LEGYEN HÁZADNÁL. E felirat közkedvelt volt – vallásfelekezeti hovatartozás nélkül – a Nagy-Homoród mentén is. Bizonyosság erre, hogy „hasonmásával” Abásfalván, a Fő úttól a templom felé kanyarodva, egy 1872-ben épült ház homlokzatán is találkoztunk.

Hogy feliratos emlékekre bárhol, még az erdők mélyén is bukkanhatunk, azt az utolsóként bemutatásra kerülő epigráfiai emlékünkh bizonyítja. Meg kell vallanunk, hogy felfedezésünk nem véletlenszerű, hanem tudatos keresés eredménye. Felfedezőutunkra a Gróf Teleki József 1799. évi útleírásában található, a Hargita havasára vonatkozó, alábbi feljegyzés indított: „egy más oldalon vagy egy más forrás, amelyet király kútjának neveznek [...]. Mellette egy kőtáblán találtunk valami írást, de el nem olvashattuk. Az a tradíció van a nép közt, hogy egy Magyar Király vadászójában itt ebédelt és hogy innen vette nevét a forrás.”

Nos, valóban van a Hargita havasának délkeleti oldalában Király kútja nevezetű forrás, ráadásul elég könnyen meg is közelíthető. Szentegyházától a Székelyudvarhelyet és Csíkszeredát összekötő úton kell haladni, át a Cseretetőn Kékvice patakáig. Itt északra a Hargitának fordulva, követve a patak jobb oldali folyását, rövid kapaszkodó után föl is leljük azt a Virágosvész (1017m)

Homoródkarácsonyfalvi epigráfiai emlékanyag (bal alsó, középén)

tengerszint feletti magasságon fakadó forrás egy kővekből mesterségesen összehordott nagyobb halom alól csordogál. A kút felett található a martban, a földbe besüppedve az a nagy andezitkő, amelyen ottjártunkkor

(2008 tavaszán) a következő feliratot találtuk:

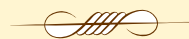
Ha ELMO TÜZED / VILÁGIT ELŐTEM / ÉN ÁTVÁGOM / ÉRTED AZ / ÉLET ÉJTZAKÁT. A feliratot évszámmal is ellátták, de ez sajnos ma már nem olvasható. Az ujjnyi mély és arasznyi nagyságú betűkből álló felirat alatt egy

nagyméretű „monogram” is

lát-ható (egy kereszt és egy nyomtatott nagy E betű összevonva).

Ezen utóbbi felirattal kapcsolatosan jelen cikkünkben nem bocsátkozunk feltételezésekbe, de újabb adatok felbukkanása esetén, témánkhoz a következő lapszámok valamelyikében visszatérünk.

Mihály János

A lövétei kőkereszt

„Sajátos és szerény eszközeinkkel hozzájárultunk a csángók érdekvédelméhez is”

Miklós Zoltán beszélgetése Pozsony Ferenc néprajzkutatóval

– Egyetemi professzori státusza mellett Pozsony Ferencet főként a Kriza János Néprajzi Társaság elnökeként ismerik. A társaság 1990-es megalakulása óta számottevő változás figyelhető meg az intézmény működésében, fokozatosan megújuló kihívásoknak kellett eleget tenniük, így az egykor elsődlegességet élvező dolgok is számtalan alkalommal átértékelődtek. Hogyan jellemezné az elmúlt évek történéseit, milyenek a kilátások a Kriza János Néprajzi Társaság számára?

– A Kriza János Néprajzi Társaság sajátos helyet foglal el a romániai magyar intézmények sorában. 1990. március 18-án első sorban érdekvédelmi szervezetként alakítottuk meg. A kezdeti extenzív korszakban évente két-három tematikus konferenciát szervezett Erdély városaiban és falvaiban. Ezek a tudományos rendezvények igazi szakmai felkészítők és szemináriumok voltak, mivel a résztvevők megismerkedhettek a magyar néprajztudomány legújabb eredményeivel, az európai etnológia elméleti és fogalmi újdonságaival.

Mivel dr. Péntek János már 1990-től kezdeményezte és beindította a néprajz szakot a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen, hamar felnőtt egy fiatal, szakképzett nemzedék is, mely már alkalmas volt komoly, összehangolt tudományos feladatok elvégzésére. A társaság 1994-től székházat vásárolt Kolozsvárt. Itt archívumot, szakkönyvtárat, kiállítások és előadások szervezésére alkalmas termet is berendeztek.

Az 1990-es évek végétől a KJNT dokumentációs központja már egyre inkább a kolozsvári néprajz szakos egyetemi

képzés háttérintézményévé vált. Ekkor bontakozott ki a társaság intenzív korszaka, mely elsősorban közép- és hosszú távú tudományos programok megtervezésével és megszervezésével járt együtt. A moldvai csángó falvakban folyó jelenkutatás, az erdélyi szórványközösségekben szervezett anyakönyves vizsgálatok mellett – immár a fiatalabb nemzedékek bevonásával – olyan kutatásokat szerveztünk, amelyek az 1989 után gyorsan kibontakozó modernizációs folyamatokat dokumentálták. Kutatásainkból és tematikus konferenciáinkból több mint 80 szakkiadványt jelentettünk meg.

Erdély és Moldova néprajzi szintézisének előkészítésére indítottuk el az *Előmunkálatok a romániai magyarság néprajzához* című programunkat. A program keretében néprajzi szakirodalmi adatbázist építettünk ki, ugyanakkor hozzákezdünk egy vizuális adatbank elkészítéséhez is. Eddig 14.000 fényképet dolgoztunk fel és tettünk hozzáférhetővé az interneten.

– Ma a KJNT az egyetemi néprajzi oktatás nélkülözhetetlen háttérintézménye. Melyek azok a kutatásai programjai a társaságnak, amelyekben a diákok részt vállalhatnak, közvetlen tapasztalatokat szerezhetnek?

– A Babeş-Bolyai Tudományegyetemen folyó néprajzos oktatásban részesülő diákok tanáraik irányításával részt vehetnek a moldvai jelenkutatásban, az erdélyi szórványközösségek vizsgálatában, élettörténetek gyűjtésében, a népi vallásosság elemzésében, az írásbeliség és a népi kultúra kapcsolatának feltárásában stb.

– A moldvai csángó falvakban végzett jelenkutatás már több éves programként jegyezhető, számos szakmai konferencia, kiadvány is bizonyítja az elvégzett munka szakszerűségét. Ezen kutatások hozzájárultak-e a „csángókérdés” tisztázásához?

– A moldvai falvakban társaságunk és tanárszékünk már 1991-től kezdeményezett alapkutatásokat. Ezt két okból tettük: a totalitárius korszakban egyáltalán nem lehetett átfogó, összehangolt, csoportos kutatásokat végezni csángó falvakban, másrészt pedig a moldvai településekben is a modernizáció, a munkamigráció hatására felgyorsult az akkulturáció, mely a szinte napjainkig fennmaradt archaikus életvilágokat, kulturális elemeket hirtelen eltünteteti. Az elmúlt másfél évtized folyamán Moldvában elsősorban a társadalom- és gazdaságszerkezet gyors átalakulásával és hatásaival, különböző etnikai folyamatokkal, valamint az identitás szerkezetének változásaival foglalkoztunk. Számos hazai és nemzetközi konferenciát szerveztünk, szakmai kiadványokat jelentettünk meg magyar, román és angol nyelven. Ugyanakkor a közelmúltban adtuk ki a moldvai csángókkal kapcsolatos szakirodalmi kötetünket is. A háromszéki Zabolán pedig Csángó Néprajzi Múzeum alapítását kezdeményeztük. Úgy vélem, hogy sajátos és szerény eszközeinkkel hozzájárultunk a csángók érdekvédelméhez is.

– A moldvai csángókról írt kötetét három nyelven (magyar, román, angol) is megjelentették, az erdélyi szászok szokásvilágát taglaló kötetét magyarul és német nyelven is napvilágot látott. Ez azt bizonyítja, hogy az erdélyi szerzők szakszerű írásai iránt széles körű az érdeklődés?

– Az erdélyi magyar néprajzkutatók az 1989-es változásokat követően már cselekvően bekapcsolódhattak az erdélyi, a magyarországi, a romániai és az európai tudományos életbe, nemzetközi kutatási és oktatási programokba léphettek be, eredményeiket szélesebb körben is forgalmazhatták, minősíthették és értékelhették. A politikai, a művelődési és az oktatási élet, valamint a média képviselői sokszor nem is

Pozsony Ferenc

Született Zabolán, 1955. április 16-án.

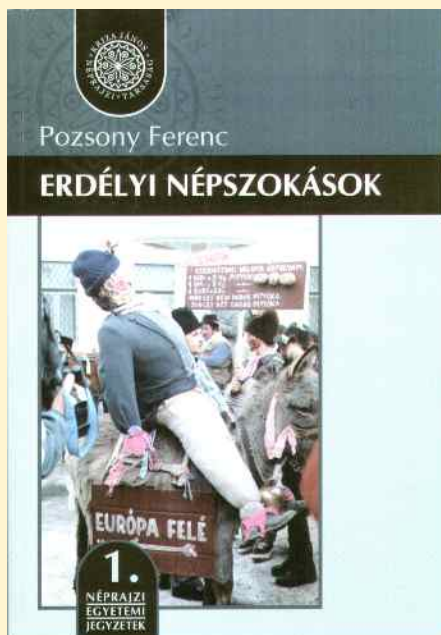
A kolozsvári székhelyű Kriza János Néprajzi Társaság elnöke; egyetemi professzor a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Magyar Néprajz és Antropológia Tanszékén.

Kutatási terület: a moldvai csángók népköltészete, társadalma és identitása; az erdélyi szászok társadalomszerkezete és népszokásai; az erdélyi magyar szórványközösségek családszerkezete; interetnikus kapcsolatok; cigány közösségek.

A filológiai (etnológiai) tudományok doktora, tézisének címe: Szász hatás az erdélyi magyar jeles napi szokásokban.

Több kutatási projekt vezetője, munkásságát szakmai kitüntetésekkel díjazták, több önálló kötetét, számos tudományos írása került kiadásra.

figyelnek az itthon megtermelt tudományos eredményekre, javakra. Döntéseikben kevésbé érvényesítik a tudományos élet eredményeit.

– Mit tanácsolna a néprajzi egyetemi oktatás iránt érdeklődnek?

– A Babeş-Bolyai Tudományegyetemen 1990 őszétől folyik néprajzos képzés. A magyar néprajz előbb csak mellékszakként, majd főszakként, az utóbbi években már külön szakként is választható. Közben kiépítettük a magiszteri képzésünket is, s előbb Keszeg Vilmos, majd én is doktori programokat indíthattunk. Tanszékünkön tehát teljes képzést biztosítunk a népi kultúra iránt érdeklődő fiataloknak, akik elsősorban múzeumokban, különböző kutatóintézetekben, oktatási intézményekben, médiában, kulturális intézetekben helyezkedhetnek el.

Az utóbbi években Románia is rátért az úgynevezett bolognai rendszerre. Annak keretében az alapképzés három évig tart, míg a magiszteri két, a doktori program pedig három évig. Ettől az évtől egy olyan nemzetközi, elsősorban frankofon magiszteri program résztvevői vagyunk, amelynek keretében fiataljaink Olaszország, Franciaország, Magyarország és Románia egyetemlein tanulhatnak, utána Európa-szerte elismert diplomát nyerhetnek.

Sajnos, Romániában vagy egyetemünkön sem megy könnyen a bolognai rendszerre való áttérés, mivel az (a romániai törvények szerint) nem engedélyezi a néprajz összekapcsolását a nyelv és irodalom szakkal. Remélem, hogy a mostani nehézségek és buktatók után nyugodtabban foglalkozhatunk a néprajz szakot választó fiatalok képzésével.

Tamási Áron közöttünk élt

Ismét itt van május hónapja, 1966-ban ebben a hónapban temettük el Tamási Áront. Egyre többet gondolok Rá. Egyre nagyobb tisztelettel és szeretettel. Egyre jobban, döbbenetben látom nyelvezetének nagyszerűségét. Érzem azt a végtelen szerető féltést, amellyel annyira kötődött ehhez a kis néphez, amelyből vétetett.

Többször emlékeztünk Róla Farkaslakán, a szülőfaluban, és én többször megpróbáltam összegyűjteni a falusi emberek emlékeit Tamási Áronról, az emberről. Akik elmondták emlékeiket, azok szerre elköltöztek a temető hantjai alá. Kis, jelentéktelen emlékek, mégis olyan kedvesek és jellemzőek a közülük kiemelkedő író emberi voltára.

1955-ben találkoztam Vele először. Azokban az őszi napokban történt, hogy a férjem, Jakab Zsigmond és Jakab Árpád kirándulni vitték Tamásit a szép Nyikó völgyébe. Én csecsemő gyermekemmel itthon maradtam. Férjem naplójában így örököltette meg a számukra nevezetes eseményt: „Szép napunk volt. Hazajött Budapestről Tamási Áron bácsi s mi nem tudtuk örömmünkben, hogyan fogadjuk. Elvittük kirándulni a Nyikó völgyébe. Én voltam a kocsis s olyan büszkén hajtottam a lovakat, mintha a székelyek királyát vittem volna. A víz mellett hátrafelé sarjúkaszálók állottak meg munka közben, s levett kalappal köszöntöttek. Az asszonyok, menyecskek ránk mosolyogtak. A fák még épek, a bokrok színesek. A vargacseresznye bogyói, mint gyöngyszemek piroslanak firtősen. Vízlaposban Gyula bátyámék, akiket gyermek korából ismert az író, nagy szeretettel fogadtak. Sétáltunk a kertben, megkóstoltuk a torzsátlan körtét, a ringlószilvát, vajas-mézes kenyeret ettünk. Áron szerette, hogy olyan szép méhészetet, gyümölcsöst állított Gyula bátyám.

Aztán mesélt Pestről, az ottani életről, könyveiről. Elmondta, hogy négy évig egy sort sem közöltek írásaiból, nehezen éltek. Azután »megbocsátottak«, pedig nem kérte a bocsánatot. Erdemei elismerésül Kossuth-díjjal tüntették ki. A könyveit kiadták, melyeket szeret a magyar közönség. De csak korlátozott számban adják ma is ki, nem úgy, mint a marxista írók könyveit, és nem is terjesztik úgy.

Ahogy beszélt, huncut, hamis mosoly játszadozott szája szögletében és a szemében. Megengedte, hogy lerajzoljam. Elmosolyodott, messzire nézett, és azt írta a rajz alá: »Mintha jóbarátok között a jövőbe szeretne látni Gyulaföld, 1955. IX. 13. Tamási Áron.«”

Tulajdonképpen Gyulaföld határnél nincs Farkaslakán, ez a név Tamási tollán

született, mert a tanya gazdája Vízlaposban Jakab Gyula volt.

Fancsali Antal mondta el, hogy édesapja, az öreg Fancsali Vencel bácsi egyidős forma volt Tamási Áronnal. – Egyszer fürödtek a Molnár Elek gátjában. A nyári napon még sok gyermek lubickolt a vízben. A gát tetejéről ugrottak, de ugrás előtt elkiláltották magukat: „Csiga-biga bújj ki, két szarvadat dugd ki”. S akkor a két ujjukkal befogták az orrukat, aztán be a vízbe, vagyis a víz alá, ahonnan rövidesen ki is dugták a fejüket, ami azt jelentette, hogy a csiga kidugta a szarvait. Ő azonban, mármint Vencel bácsi, nem dugta ki. Tamási Áron észrevette, lemerült, megfogta és kihúzta az úszni nem tudó fiút. Egy későbbi nagy család leendő apját mentette meg – mondta Anti.

Ágnes néni, Tamási Áron húga férjével, Fancsali Bonda Mátyással, a „szilaj sógorral” a Kalóz utcában lakott. Házuk egyszerű falusi ház, magas tornáccal, melyen még Ágnes néni öreg korában is nyílt a muskátli. A földszinten kőből rakott pince s fönt két szoba. Az egyikben szívesen tanyázott Tamási, mert Ágnesnek nem voltak gyermekei, itt tehát csendesen, nyugodtan tudott dolgozni.

Orbán Áron bácsi mondta el: – Az író legtöbbször Ágneshez érkezett meg. Mi a szomszédban laktunk, sokszor bementünk beszélgetni. A kertben terítettek, ott mulattunk, énekeltünk, ő velünk énekelt, de a táncban nem vett részt. Simó Mihály meghívta Bagzosba, ami egy tanya a Kalandatetőn. Mi is mentünk vele, ő szekerrel, mi

Tamási Gáspár

Tamási Áron
Jakab Zsigmond rajza

gyalog. Jó beszédes asszonyok is jöttek, mint Ezzsi Juliska, Antiné Eszternéni, Demény Péterné. Simó Mihály tárogatózott s mi énekeltünk. Az abroszt a fűre terítették, rajta túró, sajt, orda, szalonna, néha palacsintát is sütöttek. Az író nagyon szerette hallgatni a beszédünket, néha elévette a ceruzát, s írt is valamit. Szép, magas, csinos feleség volt mellette, talán Erzsike.

Márton Géza szerint Aliz, vagy Terézke (Bazilidesz Teréz) olyan szép volt, hogy sok fiatal férfinak megdobogtatta a szívét. 1956-ban voltak együtt itthon, akkor vitte el őket Géza szekéren – amely elé két szép csikót fogott – Varságra Sári János bácsihoz. Azt mondta, hogy a világ végére is elvitte volna, csak nézhesse. A szekéren Áron keveset beszélt. Varságra a Tatár útján, gyönyörű helyen vitt az út. Az öreg Sári János nagy vadász hírében állott, farkaskoponya gyűjteménye párját ritkította. Két hetet töltöttek itt, s akkor Géza utánuk menve hazaszekerezett, mert itthon lakodalomba hívták. Gyurkáné Nagy Lajosnak volt lakodalma, és unokatestvér lévén, Tamásiék el is mentek a lagzira. Tamási nem táncolt, de megkérte a fiatalokat, hogy a feleségét táncoltassák meg, amit nagyon szívesen meg is tettek. A csűr döngölt padlóján Alizka vidáman ropta a csárdást a farkaslaki legényekkel.

Tamási Gáspár bácsitól, az író öccsétől hallottam annak idején: Magdóval azon különböztek össze, hogy Magdó szívesen tartotta volna bent a kutyát a házban. Tamási, a világjáró ember azonban bizonyos szempontból ragaszkodott paraszt ősei törvényeihez, akik szerették a kutyát, de lakásukat és fekhelyüket semmiképpen nem osztották meg véle.

Erzsi nénitől hallottam, hogy amikor Orbán Domokos megnősült, ők is hivatalosak voltak a lakodalomba. Erzsi néni és férje, Sípos Ferenc voltak a keresztszülők, ők a főasztalhoz ültek. Feri bácsi kicsit illogatott is és szépen énekelt. Másnap Áron üzent, hogy a sógor menjen le Ágnes nénihez. Feri bácsi kicsit szorongott, mert röstellte azt, hogy a tegnap megrészegett. A sógor úr, vagyis Tamási arra kérte, hogy énekelné el az este énekelt nótát. Feri bácsi húzódozott, de Ágnes feloldotta a helyzetet, szerzett egy kis italt, s töltött egy-egy pohárával. Így jegyezte le Áron a lakodalomban hallott szép népdalunkat:

*Jó estét, jó estét, de nem mindenkinek,
Csak annak a barna lánynak,
aki engem szeret.*

*Hol van az a betyár, aki
gyócsingbe jár?
Nem fekszik az én ágyamba
minden kutya betyár.*

*Mert az én ágyamban széna-
szalma vagon,
Minden széna-szalmaszálon
piros rózsa vagon.*

Id. Fancsali János 1942-ben Budapesten volt szabósegéd. Egy sorbaállásnál találkozott Pakot F. Fülöp bácsival, s ő nagyon örült a földinek, meghívta magához vasárnapra. János el is ment s ott találta Tamási Áront, aki jó barátságot tartott Fülöppel. Megkérdezte Jánost, hogy ki fia, s mikor megtudta, hogy az Andrásé, akkor szívesen emlékezett vissza az apjára. Azt is megtudta beszéd közben, hogy KALOT (Katolikus Legény Egylet) tag, örült és a lelkére kötötte Jánosnak: vigyázzon arra, hogy az egylet kötelez, mert célkitűzése: „Krisztusibb embert; Műveltebb falut; Életerős népet; Önérzetes magyart”.

Egy másik alkalommal – János már itthon volt szabó –, 1962-ben lehetett, Áron benézett hozzá a műhelybe, amelynek ablakán keresztül a korcsmára lehetett látni, ahol Kovács Juliska néni árult. Nézte a kortársait s csóválta a fejét. Kiment közülük a korcsma elé, azok nagy szeretettel fogadták, s volt, aki magázta. Erre azt mondta Áron, hogy olyan két pofot ad annak, aki őt magázza, s nem emlékezik, hogy együtt játszottak a porban, hogy a szeme kiszökik. „Aki idősebb, mint én, az nekem bátyám, aki fiatalabb, az nekem öcsém ebben a faluban”. Tanácsot is adott Jánosnak, hallva, hogy szószólóskodik: vigyázzon a lakodalmak rendjére, mert a templomban a papé a szó, de a lakodalomban a szószólóé, és ő felel annak rendjéért és hangulatáért.

Erzsi néni életében többször felmentem az emlékházhoz, ahol ő fogadta és ízes beszédével elbűvölte a turistákat. Szerettem hallgatni a beszédét. A Nagy utcán,

ahol végimentem, a kapuk előtt ki voltak ülve az asszonyok a kis padokra. Hívtak maguk mellé és én többször le is ültem, sok kedves régi emléket mondtak el a faluról, a lakókról, Tamásiról. Kovács Magdó (Dusza) emlékezett arra, hogy Márta néni (Tamási édesanyja) virrasztójában ő is ott volt. A család tagjai, a rokonok az első szobában ültek a halott mellett. A szomszédok a hátsó szobában, ide jött ki a halott mellől az író felesége, Terézke (ő volt Aliz). Nagyon sírt, nem tudták vigasztalni. Azt mondta, hogy ő nagyon sajnálja ezt a szegény öregasszonyt, aki igazán jó asszony volt, és nagyon jó fiat nevelt.

A sírt a rokonok, szomszédok ásták meg, ott volt köztük Dénes András is. Tőle hallottam, hogy amikor a sírásók hazajöttek és leültek falatozni, közéjük ült Áron is, beszélgetett velük. Szó kezdte az újságírásról. Márton Árpád kezdte volna mondani, hogy ő mit olvasott az újságban. Tamási közbeszólt: – Árpád, te hiszel az újságoknak? – kérdezte. – Én is voltam újságíró, tudom, hogy azok kicsiből is nagyot csinálnak.

Erzsi néni, a Tamási-testvérek legkisebbike kevés beszédű asszony volt. Különösen örültem, amikor mégis szívesen beszélgetett. Elmondta, hogy öreg édesanyjuk Gáspárral lakott egy szobában. Egy kulcs megütötte nagyon a szemét, megoperálták, s az orvos eltiltotta a munkától. Márta néni nem tartotta ki a két hetet, nagyon beteg lett. Áronék éppen itthon voltak a feleségével, összegyűlt a család többi tagja is. Este Áron a feleségével átment az első szobába lefeküdni, de a testvérek ott maradtak az anyjukkal, még éltek négyen: Anna, Gáspár, Ágnes és Erzsi. Észreveték, hogy az anyjuk haldoklik, áthívták Áront is. Ő anyja mellé lépve megfogta a kedves kezét és megcsókolta, majd letérdelt az ágy mellé és ott imádkozott egészen a halál bekövetkeztéig.

Erzsi az apjuk halálakor 16 éves volt. Áront hazahívták Kolozsvárról. Amikor megérkezett, apjuk már a ravatalon feküdt. Áron megcsókolta az arcát, szomorúan vette tudomásul, hogy a szigorú apa, akit ő azért nagyon szeretett, nincs többé. Erzsi volt a legkisebb, még rendezetlen gyermek, így Áron az ő családi örökségét rá akarta ruházni, de az édesanyjuk nem ajánlotta, nem akart a többi testvér között béktelenséget.

Fancsali Vérékó leány korában az édesapjával, Józsi bácsival Mákföldjén lakott, a kedves erdőalji tanyán. Tamási sokszor meglátogatta az édesapjukat. A mára megöregedett asszony kedvesen emlékezett azokra az időkre. – Azt mondta Tamási Áron édesapámnak, hogy ha az Illyg kútjából ihatik, nem adná egész Budapestért. A hátára vetett egy szvettert, s összejárt a farkaslaki határon minden forrást. Nekünk cukrot hozott a zsebében. Egyszer azt

mondta: – Jó neked, Józsi, mert olyant szippantasz ebből a jó levegőből, amelyeket akarsz, s aztán klánétálsz, s még az is van, aki járja. Igaz, volt is, mert ott voltunk mi hárman leánykákul. Kért egy csipor zsendicét, mert juhászokdtunk is, s mikor megitta, azt mondta: – Ez a zsendice megérné Budapest 24 kerületét.

Többen mondják, hogy nem hagyott anyagiakat a falunak. Szeretném elmondani, amit egy időse asszonytól hallottam titoktartás mellett. Elmondhatom, már mind halottak, s lehet, ha nemsokára én is követem őket. Az ötvenes években javították a templomot, s nem volt pénz, csak amit a hívek adogattak össze. Tamási itthon volt, s hallotta a gondokat, mert a lakosság is szegény volt azokban az időkben. Elment a paphoz, valószínűleg Kovács Antal plébános úrhoz és adott az egyháznak háromszáz lejt, ami akkor nagy pénz volt, hiszen nekünk egyhavi fizetésünk is annyi lehetett. Viszont volt egy olyan kérése, hogy neve se írásban, se szóban ne szerepeljen sehol. (Gondolom, hogy az akkori viszonyok között ebből kellemetlenség származhatott, az is lehet, hogy ő, a művelt ember nem akarta adományát újra verni.) A plébános úr titokban mondta el az asszonyának.

Sokszor keseregtem, hogy a magyar népdal, amely évszázadokig szólt falvainkban, kihalófélben van. Felváltotta valami más, ami távol esik a magyar lélektől, pedig a magyar népdal a magyar lélek tükré. Falujárásom közben behívtak ifj. Pakot Imréékhez. Négyen voltak együtt valamikori tanítványaim és olyan csodálatos dalokkal kedveskedtek, hogy tele lett a szívem örömmel. Csupa népdal. Akkor hallottam Imrétől, akit a nagyszülei: Pakot Mátyás bácsi és Véri néni neveltek, hogy ők sokat jártak Ágnes nénihez, Tamásit látogatni, ha itthon volt. Az öregek Tamásival kártyáztak, máriásoztak. Mátyás bácsi együtt gyermekeskedett Tamásival, a közeli utcában laktak, s a gyermekkori almalopásban ő is jelen volt, állt a kertajtóban, míg Áron felmászott a fára. Tamási is meglátogatta őket, a két öreg sokat énekelt, muzsikált. Véri néni nagyon szépen cimbalmozott. Imre így emlékezett: „Mámám cimbalmozott, s Áron bácsi hallgatta, egyszer azt kérde: – Imre, te tudsz-e cimbalmozni? Erre én nagy büszkén odaültem s jól játszottam, mire az író megdicsért. Szerette, ha a fiatalok átveszik az öregek tudását. Emlékszem, sokszor énekelte papókkal azt, hogy:

*Hej, búra, búra, búbanatra születtem,
Nem is édesanya nevelt fel engem,
Nem is édes, nem is egész mostoha,
Azt szerettem, akit nem kellett volna.
(váltogat: Úgy nőtem fel, mint az erdő madara.)*

*Hej, a mindenit ennek a nagy világnak,
Rosszabbul megy dolgom, mint
a kutyanak,
Mert a kutya lefekszik a vackára,
Hej, én meg csak úgy járok
a nagy világban.”*

Jakab Ottóné, Ilonka mondta el, hogy ő kisiskolás volt, amikor hallotta, hogy hazajött az ÍRÓ. Író akkor csak egy volt a farkaslaki ember, de különösen a gyermek számára, mert Ilonka szerint élő író itt nem láttak soha. Így hát a kíváncsiság felvitte Ágnes nénihez, sokat leskelődtek a kapu előtt, hátha kijönne Tamási Áron, s ők meglátnák. Egyszer kijött a tornácra egy kopaszodó férfi, mosdótálat tartott a kezében és abból kiloccsantotta a vizet. Nagy volt a meglepetés és a csalódás, mert hogy az író is olyan volt, mint más ember.

Dr. Tasnádi Gábor Tamási végrendeletének utolsó élő aláírója. Tőle tudom a következő történetet: 1947-ben a *Mezei próféta* forgatása idején történt. A Mátrában forgattak. Benkő Gyula alakította a film főszerepét. A parádi fogadóban az alig sült hús elvette Benkő Gyula étvágyát. Reggelire kenyeret, vaját és alig sült húst adtak. Az egészét összecsomagolták, és az erdőszélen vették elé. A színész étvágya a sápadt húsról itt sem jött meg. – Még egyszer meg kell sütni – mondta Tamási Áron. Be is ment az erdőbe. Kalapjában keserűgombával és kakukkfűvel tért vissza, majd tüzet gyújtottak. A székely író egy lapos követ helyezett a tűzre, amelyet előzőleg letisztított és leégetett, majd tetejére vajot kent. Rövidesen sercegett a vaj a tüzes kővön. Az író rátette a húsdarabokat, a gombakarikákat s mindezekre kakukkfűvet szórt, melyek a füsttel együtt csodálatos illatot árasztottak. Benkő Gyulának ez volt legízletesebb reggelije. Amikor a színész Tamási huncutul csillogó szemébe nézett, azt olvasta ki belőle, hogy nemcsak táplálkozni kell, hanem ismerni kell az erdő, mező fűszereit, amellyel az étkezés külön élvezetet nyújt.

Régi barátunktól, dr. Pál Józseftől hallottam az alábbi történetet: 1964-ben író-olvasó találkozót tartottak a kisbériek Tamásival. 1962-ben adták ki a nagy székely író *Szirom és boly* című könyvét, amely a Tolna megyei székely telepesek életét meséli el. Pál Jósikát bízta meg, hogy az író kísérelje el a találkozóra. Hodek József, a házigazda nagy irodalompartoló volt és baráti kapcsolat fűzte Tamásihoz. A találkozó végén Battyán-pusztán Hodek cinkos kacsintással fogadta Tamásit. A terített asztalon tányér, kenyér volt elhelyezve, de evőeszköz sehol. A gőzölgő birkapörköltet tálalták és a gazda jó étvágyat kívánt a számos vendégnek. Tamási a zsebéből kivette a bicskáját s jóízűen megkezdte az ebédet, a kenyérszeleteket bicskavégre szúrva mártogatott. A bicskátlanok ott szerencsét-

lenkedtek, amíg hoztak kést és villát. Az író meg is róttá őket, mondván: Farkaslakán férfiember bicska nélkül nem jár.

Pál Jóska a SZVOSZ (Szövetkezetek Országos Szövetsége) elnöke volt. Édesapja erdélyi származású. Többször bízták meg, hogy kísérelje el Tamásit író-olvasó találkozóra. Egy alkalommal, már sötétedett, Biatorbágnál a hatalmas híd környékét eső utáni víz borította. Egy kis száraz folton ott szorongott egy rókafiú. A fényező megvilágította. Tamási leszállt, próbálta volna megfogni a rókafiút, mondván „Rókafiú, rókafiú, nem bántalak, állj meg, később elengedlek, mert a szabadság mindennél többet ér.” A rókafiú, úgy látszik, nem hitt Áronnak, valahogy egerutat kapva kiszabadult és eltűnt.

Szintén dr. Pál József leveléből tudtam meg a következőket. Pécs mellé ment szövetkezetet avatni, ahová Tamásit is meghívták tiszteletbeli elnöknek. A megnyitón a székely író szép beszédet tartott, ebben mondta el, hogy fiatal író korában a szülőfaluja, Farkaslaka meghívta a fogyasztási

*Tamási Gáspár
Jakab Zsigmond rajza*

szövetkezet tiszteletbeli elnökének. Jakab Antal (a férjem nagyapja), a szövetkezet akkori elnöke szép köszöntőt mondott, s neki mindig jólesett szülőfaluja bizalma. Az édesanyja – mesélte tovább Tamási – ezek után azt gondolta, hogy ő ingyen vásárolhat, ha a fia elnök. De kis kosarával sírva ment haza a bevásárlásból, mert néhány banival többet is fizetett, mint kellett volna. „Nekünk az a célunk, hogy ne sírjanak az édesanyák” – fejezte be a szövetkezetavató beszédet.

Jakab Rozália

Kászon földje, „Kászonszék”

Csíkyszereda dél felőli kijáratától Kozmásig haladva, a község alsó végén balra fordulva, a Nyergesen át Kászonújfaluba érünk. A központban balra kanyarodva Kászonba, jobbra Kézdivásárhelyre haladunk. Kászon felé kerülőt teszünk, de megéri, mert sok a látnivaló. Ha kiszálunk a kocsiból, kellemes napot tölthetünk el. A sok borvízforrás, a gyönyörű tájak, a friss levegő, az eredeti székely beszéd és a kedves fogadtatás feledhetlenné tehetik élményeinket. A központban balra fordulva, Feltizen fel két kitűnő borvízforrást látogathatunk meg. Sátorozni is lehet, van bőven alkalmas hely erre a célra. Ha a központban jobbra fordulunk, Kászonimpérre érünk, továbbhaladva pedig Kászonjakabfalvára. Ott, ha az iskola mellett balra fordulunk, a Szalutáriusz borvízhez érünk. Sajnos ma már üres, rideg, elhagyott, csak a töltőde működik, a környékbeli falvak népe szekerekkel, autókkal, traktorokkal hordja saját szükségletére a borvizet. Régen a fürdőtelep néhány szerény külsejű házból, vendéglőből, fürdő- és lakóházból állott. Ezekben a házakban 50 csinosan berendezett, egészséges szoba állott a vendégek rendelkezésére. A fürdő forrásai közül a fő forrás látta el a fürdőket, mely forrás egy homokkő sziklából előtörő gazdag savanyóvíz. Ezt a vizet a rendkívül nagy szén-savmennyiség, illetve a benne előforduló jód, vas és nátriumsók alapján a legkitűnőbb élvezeti és gyógyító vizek közé sorolták. Régen a kászoni szekeresek egész Galacig elvitték, cserekereskedelmet folytattak vele. A fő forrás nem kizárólag

az ivókúrához szolgáltatott vizet, hanem a melegfürdőhöz is. A fürdő körül fedett sétahelyet is kiépítettek. A telep többi forrásai a tükör fürdőt látták el vízzel. A teleptől félóra járásnyira, délre egy igen bő, kénes, savanyú forrás bugyog fel, amelyet a nép Szemvíz kútnak nevezett, szembe-tegségeket kezeltek vele. A fürdő 714 méter tengerszint feletti magasságban fekszik. Klímája havasi, minden oldalról magas hegyek veszik körül, de levegője magas fekvéséhez képest kellemes, enyhe. Teljes szélcsend, idilli nyugalom, balzsamos tiszta levegő és pormentesség jellemzi a fürdőt. A madárdal az ébresztő, a patkacsobogása, erdő zúgása az altató. Igen alkalmas hely arra, hogy a munkában kifáradt lélek szabaduljon gondjaitól, erőt nyerjen az újrakezdéshez. A fürdő Balázs Lajos megyei nagybirtokos tulajdona volt. Nagy kár, hogy nem akadt a fürdőről gondoskodó utóda.

Visszatérve a faluba délre fordulunk, előre haladunk lefelé a völgyön, a víz folyásával párhuzamosan.

A Kászon földjét székelyek lakják, akik török-besenő származásúak. [Ezt többen kétségbe vonják, akárcsak a Kászon név török eredetét. A Kászon név, nyelvészeink szerint, a szláv *kvasny* (= savanyú) melléknévből ered s a környék savanyúvíz forrásaira utal – megj.: M. J.] Csíknak első fiúszéke volt. Ferenczi Sándor szerint lakói határőrök voltak, akik a XII. század második felében végrehajtott nagy határvédelmi átszervezésnél kerültek a Kászon völgyébe. 1324-ben „Lok-Kászon” néven említi ok-

irat [Ez az oklevél igen valószínű, hogy későbbi hamisítvány – megj.: M. J.]. Az 1332–34-es pápai jegyzékben már szerepel egy kászoni település „Nycolaus de Kazun” (Kasim) név alatt.

A kászoniak nem szerettek Csíkhöz tartozni, sokszor kérték külön székke válásukat, de nem sikerült. Egy XVI. századból való feljegyzés szerint Zsigmond király 1390-ben Moldovába ment, a kászoni határőrök öt nagy hűséggel szolgálták. A király kérdezte őket: „hová valók?”, ők felelték: „egy magának szakadt szegletföldön való népek vagyunk, Kászonszék határai.” Kérték a királytól, hogy engedje meg nekik a Csíktól való elszakadást, a bíró- és hadnagyválasztást. Zsigmond király erről szabadságlevelet adott. Amikor a kászoniak ennek alapján széklet akartak ülni, a csíki főnépek rájuk támadtak, közülük tizenkettőt elfogtak, s megöléssel fenyegették, ha a szabadságlevelet ki nem adják.

Mátyás király uralkodása alatt a kászoni Pataki Antal lófő buzgólkodott „Kászon szabadságában”. A csíkiak ezért rablásra vetették. Lázár Bálint, egy csíki nemes Patakit kiszabadította a fogságából és megszervezte a széki különválást. Lázár Bálint Kászonba költözött, ahol a kászoniaktól hálából birtokot nyert. A Zsigmond királytól kapott szabadságlevelet Mátyás 1462-ben Medgyesen kiadott rendeletével erősítette meg. Lázár Bálint maradványai pedig viselték a bírói és a hadnagyú tisztségeket.

A XVI. századtól kezdve Csíkban négy alkirálybíró volt: Alcsík, Felcsík, Gyergyó és Kászon.

Csik, Gyergyó és Kászon régi szokásain alapuló falutörvényei a XVII. században keletkeztek. Ezek többek közt meghatározták:

1. Ha a falubeliek nem vették meg, a földet más falubelinek is eladhatták, de csak a földet használt. Egy közepes nyíl ára 2 forint, a kicsié 1 forint volt.

2. Az erdő között nem szabad rétet vagy kaszálót bekeríteni. Tüzzel, égetéssel senki ne merjen irtani. Tölgy- vagy csereerdőt, makkost senki le ne merjen vágni.

3. Minden nemű baromnak pásztort kell fogadni „rüdeg marhának, lónak, tehénnek borjúval együtt, ökörnek, juhoknak.” Minden falunak farkasgödröt kell ásni, és 50 verébféjet a széki aldullónak beszolgáltatni. A vetéskapukat felállítani, a hajtókerteket megépíteni, s a tilalmas határban kapott állatokat abba berekesztetni, és a gazdáit megbírságotlani.

A Balási udvarház (Kászonimpér)
Mihály János felvétele

Kászon földje A szerző által rajzolt térkép

4. Bíró, polgár, esküdt Szent György napkor a hivatalaikat tegyék le. A kisbíró a templom előtt hirdessen. A szegyenpadot használni akkor, ha valaki bűncelekményt követ el. Aki lop, a lopott tárgyat kössék a hátára, és a falun kísérje két csendőr, a tolvaj kiáltja: „Így jár, aki lop” stb.

A településekről mogyoróhéjban:¹

1. **Kászonaltíz.** Már 1324-ben említik okiratok „Lok-Kászon” név alatt. [Lásd a fentebbi megjegyzést.] 1567-ben nem szerepel a többi kászonszéki település között.

1850-ben 1092, 1930-ban 911, 1992-ben lakossága 483 fő volt (34 román kivételével mind magyarok).

Utcái: Bodók utcája, Csáburdé, Vízméjéke, Gálok utcája voltak. Átfolyik rajta a Csáburdé- és a Kászon-patak.

Altíz délnyugati végénél a fenyves erdő árnyalta Egyházhágó nevű dombtetőn, a temető közepén áll Altíz-, Feltíz- és Impérfalva későgótikus „megyés temploma”. Nagykászon temploma néven is ismeretes. A gótikus templom a román kori templom helyén, részben annak alapjaira épült a XV. században.

2. **Kászonfeltíz.** Már 1324-ben említik okiratok. 1567-ben „Felseő ffwl” 42 kapuval. 1616-ban „Kászonfelsőfalva” néven szerepelt.

Utcái: Kővár, Veres-szer, Pápaország, Veresmart, Mezőáltal, Gyöngyös.

1850-ben 662, 1930-ban 529, 1992-ben 822 lakosa volt (67 román és 156 cigány kivételével mind magyarok).

3. **Kászonimpér.** 1567-ben fordul elő mint „Imper ffwlwa” 23 kapuval.

Utcái: Fenyőalja, Vízága, Tekerőpatak, Bakmáj, Dobaj, Éger. Újfaluból a réten keresztül 1890 előtt út volt Impérré, a közös templomhoz, melyet az újfalvi és az impéri székelyek építettek.

1850-ben 1072, 1930-ban 973, 1992-ben 461 lakosa volt (104 román és 9 cigány kivételével mind magyarok).

Itt van a Balási családnak egy 1838-ban neoklasszikus stílusban épített egyemeletes, szép oszlopos udvarháza. Később barokk stílusban épült udvarház, szimmetrikus beosztású. Az emelet kivételével minden más helyiség mennyezete boltozatos. Árkádos belső folyosója van.

4. **Kászonjakabfalva.** Először 1567-ben az adóösszeírás említi „Jakabh ffwlwa” néven 33 kapuval. Valószínű, hogy már 100–200 évvel azelőtt létezett.

Tízesei: Alszeg, Tolcson, Buta, Bor-

vízpatak, és a gyönyörű fürdői táj: a „Szalutarisz-borvíz”.

1850-ben 1329, 1930-ban 911, 1992-ben lakossága 405 fő volt (66 román és 4 cigány kivételével mind magyarok).

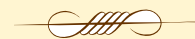
Római katolikus temploma 1808–17 között épült. A Szent Lélek tiszteletére szentelte fel 1817-ben Rudnai Sándor erdélyi római katolikus püspök.

5. **Kászonújfalva.** 1567-ben az adóösszeírásban szerepel „Wj ffwlwa” néven 26 kapuval. Az első házak „Nádálján épültek, innen költöztek egyesek át Vasmatba”. E két településből terjedtek el a szegletekre. Tízesei: Felszeg, Középszeg, Alszeg, Ajnád, Versmart és Hermánszeg.

1850-ben 1959, 1992-ben lakossága 886 fő volt (8 román és 30 cigány kivételével mind magyarok).

A mai római katolikus temploma 1792 és 1796 között épült. A falunak azelőtt egy kis kápolnája volt, melyet 1701-ben emeltek Szent Miklós tiszteletére.

Mihály Domokos

¹ A következő összeállítás Vámszer Géza: *Csik vármegye településtörténete* (Csíkszereda, 2000) című munkája alapján készült. Az adatokat vesd össze Szabó M. Attila: *Erdély, Bánság és Partium történeti és közigazgatási helységnévtára*. I-II. Csíkszereda, 2003., Varga E. Árpád: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája*. Kovászna, Hargita és Maros megye. Népszámlálási adatok 1850–1992 között. Csíkszereda, 1998.

A korondi fekete kerámia

Valamikor régen, még 1942-ben Csíksomlyón, a K.A.L.O.T. Népfőiskolában egy fekete cserépkorsóval szoktam borvizet hordani. Mivel korondi voltam, azelőtt pedig a korondi kerámiagyárban már nyolc évet dolgoztam, ezen ipart szerettem, elkezdett érdekelni a fekete cserépedényeknek a készítése. Egy akkori csikmadarasi barátomtól megkérdeztem, hogy e tárgyak az étetéssel lesznek-e fekete színűek?

Később a kezembe került egy agyagipari szakkönyv töredéke, melyben a magyarországi Mohácson készülő fekete edényeknek és azok étetési módszerének részletes leírására bukkantam. Ugyancsak az említett könyvön keresztül szereztem tudomást arról is, hogy a magyarországi Nádudvaron is van egy fazekas, aki fekete edényeket készít. Majd tudomásomra jutott, hogy Suceava mellett is készítenek fekete edényeket, hogy Csíkdánfalván – a hagyományos használati tárgyakon kívül – már fekete virágvázákat is gyártanak, Csíkszeredában pedig szép fekete kerámiát.

A fekete edények megismerésétől, 1942-től 1962-ig kerekén 20 év rohant el. Ez idő alatt sok minden történt a korondi cserépedény üzemekben. Az üzemek készárutermelésének 98%-át a mázas használati tárgyak képezték, míg a maradék 2%-ot a máz nélküli virágcserepek, valamint a csekély mennyiségű mázas díszáru. A használati tárgyak iránt mindig nagy volt a kereslet, akárcsak napjainkban. Az árut a tömegtermelés és az alacsony eladási ár miatt

nem lehetett finoman kivitelezni. Mind-ez nem használt az üzemek hírnevének.

1962-ben kezdett foglalkoztatni az a gondolat, hogy be kellene a fekete kerámia gyártását is vezetni a korondi üzembe. Előbb a korondi határban előforduló palából próbáltam meg a fekete kerámia gyártását. Az égetéseket egy kis kísérleti kemencében végeztük, melynek a befogadó képessége 15–20 darab közepes nagyságú váza volt. A tárgyak az égetés alkalmával feketék lettek. Munkánk e felével nagyon meg voltunk elégedve, de azon kezdtem gondolkodni, hogy másfajta agyagra van szükségünk a pala helyett. Piros agyagot kell használnunk, hiszen abból is van bőven a korondi határban. Ebből készültek régen Korondon a híres máz nélküli háztartási főzőedények. Ebben az agyagban több a vasoxid, alacsonyabb hőfokon kiég.

Feltevésem beigazolódtott. A továbbiakban arra volt szükség, hogy a feldolgozandó nyersanyag legyen gondosan előkészítve. Így született meg a gondolat, hogy az agyag legyen cseppfolyós, lehessen szitán átszűrni, hogy az agyagban levő gyökerek és más idegen anyagok kikerüljenek. Utána szikkasztani kell, amíg feldolgozhatóvá válik. A kidolgozott módszer bevált, a fentebb leírt módon előkészített agyagból finomabb tárgyakat lehetett szabad kézzel kikorongolni. Azonban maradt egyetlen hiba, a korongos fazekas nagyon kellett vigyázzon arra, hogy az általa kikorongolt tárgy belső fele sima legyen, mert ellenkező esetben a tárgy külső oldala is felvette a belső hullámosságot a száradás alatt. Továbbá a tárgyak külső falait csiszolópapírral le kellett csiszolni, így az ormók elvesztek, úgyszintén a kézfogások helyei is. Csiszolás után következett a díszítési eljárás, mely belekarcolásból, ráfényezésből, valamint agyafoccsal való ráverésből állt.

A díszítési eljárásnál igen jó segítő társra akadtam Ambrus Ferenc, Tófalvi Deák Márta személyében, míg az étetésnél Bertalan József dolgozott lelkiismeretesen.

Kísérletezésünkre felfigyelt a gyár vezetősége, munkánk támogatásra lelt. Természetesen voltak nehézségeink,

nem a legjobban sikerültek. Az üzem vezetősége közül is sokan féltek a termékek gyártásától. Ma már biztos kézzel dolgozunk. Bevezettük az öntési eljárást. Azon tárgyakat, amelyeket alakjuknál fogva nem lehet a fazekaskorongon elkészíteni, esetleg dombormű van rajtuk, gipszformák segítségével készítjük.

Vannak hivatásos művészek, akik giccseknek nevezik termékeink egy részét, de vannak olyan művészek is, akik gyönyörködnek az egyszerű munkás emberek alkotásában.

Elősorban nekem, de ugyanakkor valamennyi munkatársam számára megnyugtató az, hogy a fekete kerámia termékek keresettek mind belföldön, mind külföldön.

Tizennégy év távlatából visszapillantva azt tapasztaljuk, hogy vannak személyek, főképp az újonnan alkalmazott dolgozók körében, akik úgy látják, hogy e termékeknek a készítése „az emberi emlékezet óta” így volt. Nagyon csekély a száma azoknak az embereknek, akik át tudják gondolni és elfogadni azt, hogy e lépést azért is meg kellett tenni, hogy gazdagabb legyen a korondi kerámiatermékek választéka, hiszen a kerámiagyártás megélhetési forrást jelentett Korond község lakóinak.

Id. István Lajos

A fenti dolgozat 1974-ben került lejegyzésre *A korondi kerámiaipar rövid története* című gyűjteménybe. A sorok írója 1980. okt. 31-én öregségi nyugdíjba vonult, az üzem tevékenységére vonatkozó feljegyzéseit abbahagyta.

*István Lajos által tervezett vázák
Balázs Ödön felvételei*

TUKÉ NÁ DZSÁNÉSZ ROMÁNÉSZ? (Te nem tudsz cigányul?)

2004-ben a csíkszeredai székhelyű Hargita Megyei Kulturális Központ kiadta az általam írt *MAGYAR-ROMA társalkodó szótárt*, melyet P. Buzogány Árpád szerkesztett. Ebben a szótárban a cigány szavak magyar betűkkel, fonetikusán vannak írva, ahogy azokat ki kell ejteni, így a cigányul tanulni vágyókat a legkönnyebb módon vezeti be a cigány nyelv tudásába.

Előszavában Core Maria cigány tanítónő többek között ezt írja: „Sok embert foglalkoztatott és mai napig sokan nem tudják, hogy kik vagyunk mi, romák, és honnan származunk. Az utunk a mai Északnyugat-Indiába visz vissza, a volt Kash államba, ahol az őseink nyomaira bukkanhatunk. Innen ered a »roma« elnevezés, ami indiai eredetű szó, és embereket jelent, »rom« férfit, »romnyi« pedig asszonyt. Roma nemzetiség már a Kash államban i. e. 2000-től létezik.”

De mi készített engem, falusi tanítót arra, hogy megtanuljam a cigány nyelvet és közreadjam az említett szótárt? A gyerekek kérdezték: *Tuké ná dzsánész románész?*

A sors úgy hozta, hogy 50 évi tanítói munkám során négy évet Székelyszenterzsébeten tanítottam. 1960-ban helyeztek az ottani általános iskolához. A faluba érkezésemkor azonnal szembeötölt, hogy rengeteg „barna bőrű” emberrel találkoztam. Ez azért volt furcsa számomra, mert ahol én a gyermekkoromat töltöttem, Nagykadácson csak egyetlen cigány család élt, mely a Pinkó vezetőknévre hallgatott.

Második nagy meglepetésem az volt, hogy az osztályomban, melyet az igazgató úr átadott nekem, 22 cigány nemzetiségű gyermek volt a csupa két magyar gyermek mellett. Ennek köszönhető, hogy elég jól megtanultam a nyelvüket, mert bizony az elején sok gondom adódott ennek ismerete hiányában. Akkor még kimondottan a falut övező három domb tetején, a három „pusztán”, vagyis a Templom-pusztán, a Kancsó-pusztán, illetve a Szőlő-pusztán laktak csak a cigány családok. Szinte teljesen elszigetelődtek a magyar családoktól. A kisebb roma gyermekek iskolás koruk előtt nem igen jártak be a faluba, a kéregetés nem volt szokásuk, maguk közt meg kimondottan cigányul beszéltek. Történt, hogy iskolakezdés másnapján egy cigányasszony, néhai

Náná Erzszi azzal keresett fel az iskolában, hogy legyen szíves beszélni „rományul” a gyerekekkel, mert nem értették meg, hogy miket mondtam nekik. Amikor az asszony előtt újra rájuk kérdeztem, akkor tudtam meg, hogy a gyermekek nem tudnak igazán magyarul, csak pár szót. Így tanultuk meg közösen egymás nyelvét, én cigányul, ők meg magyarul.

Hogy mit jelentett Szentersébeten ilyen osztályokban tanítani, azt csak az tudja, aki próbálta. Akkor még a polgáriasság legkisebb jele sem mutatkozott a „pusztákon”, úgyannyira, hogy a legtöbb családnak még illemhelye sem volt. Ha az egyéni higiéniai szabályokról beszélgettünk, elképedtek azon, hogy télen is lehet, sőt kell fürdeni. Számukra a fürdés fogalma kimondottan a nyárhoz kötődött, csak a falu közt elfolyó Mogyorós-patakban volt elképzelhető.

Táplálkozásuk nagyon gyenge volt, fő eledelük a puliszka és egy kis „melleváló”, melyet napszámos munkájuk bérében kaptak a „gádzsóktól” (magyaroktól).

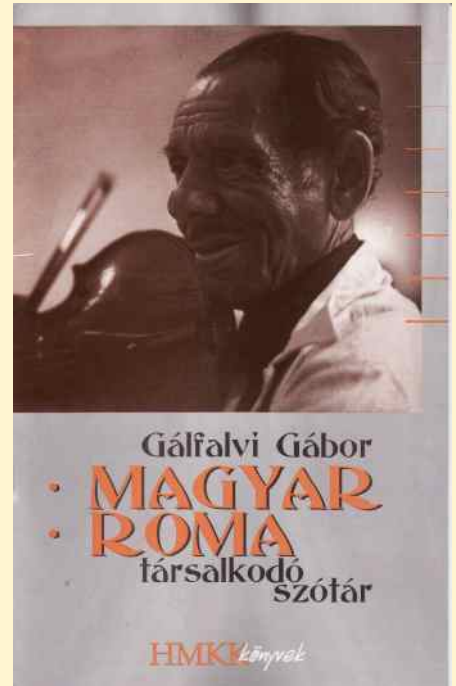
Érdekes módon a legtöbb vezetőknév a Koré, Lunka, Forgács és Lévai volt. Ezek mellett pár család a Dávid nevet viselte. Mivel sok ugyanolyan nevű egyén volt, pl. Koré János, Koré Mózes vagy Lévai János, ezért maguk közt ragadványneveket adtak megkülönböztetés végett. A „puszták” lakói esténként a falun át hangos kiáltással kommunikáltak egymás között cigányul, amit a magyarok nem értettek. Hogy pontosan tudja az illető, hogy kinek szól az üzenet, akihez az átkiáltás szólt, annak a ragadványnevet is hozzátették:

Lévai János-Pinus, hé! Amá szigyár khéré me dukhál mere sére!

Vagyis: Lévai János-Pinus hé, gyere haza hamar, mert fáj a fejem!

Az illető tudta, hogy nem a másik Lévai Jánosnak szól a „telefon”, mivel annak a ragadványneve Lévai János-Buvár volt.

De hadd soroljam fel az emlékezetemben lévő ragadványneveket: Lévai János-Pinus, Koré Géza-Kankucás, Forgács János-Honer, Koré Béla-Likas, Lunka János-Csorgó, Koré Mózes-Sípos, Bódi János-Pajkó, Koré Vilma-Bobonya, Dávid János-Bikás, Koré Mózes-Frutyka, Lévai János-Buvár, Dávid Dénes-Verkó, Lévai Géza-Genci, Com-

pi Mózes-Mocsi, Koré Márton-Burák. Hogy honnan vették e ragadványneveket, nem sikerült nyomára bukkannom, de az utódok mindegyike generációkon keresztül örökölte.

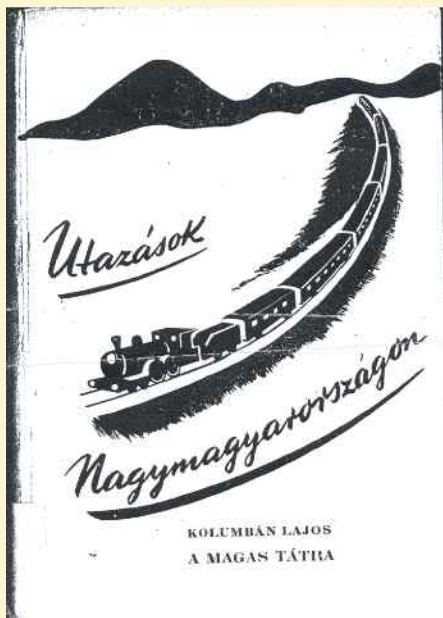
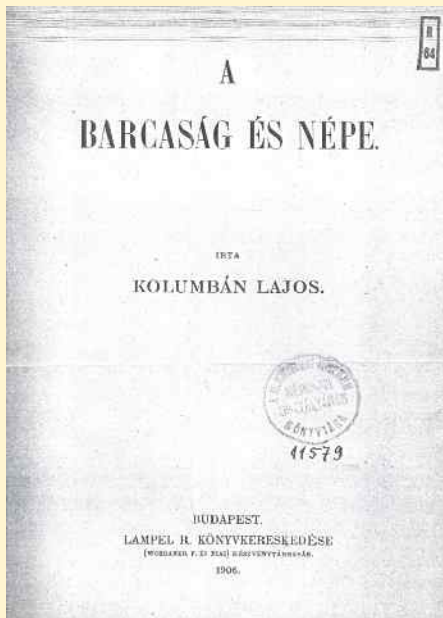
A Burszán Lajos által írt *Falufüzet*-ben foglaltak szerint, a cigányokat egykor báró Kemény Béla telepítette a faluba, mivel olcsó munkaerőt jelentettek.

Most, négy évtized távlatából örömmel tapasztalom, hogy volt tanítványaim mennyire elpolgárosodtak. Nagy részük már a „pusztáról” beköltözött a faluba, legtöbbjüknek összkomfortos lakásuk van, fürdőszobákkal, de nem kevés a személygépkocsival bíró cigány családok száma sem. Anyagi helyzetük változása viselkedésükre is hatással volt, civilizáltan élnek és viselkednek.

Sajnálattal vettem tudomásul viszont, hogy a volt bárói kúria, mely révén a cigányok a faluba kerültek annak idején, az „új demokrácia” jegyében eltűnt a föld színéről. Csodálkozni tudok azon, hogy egy ilyen történelmi bizonyítékot – abban a faluban, melyben annak idején Péchy Simon is élt és dolgozott – el tudtak tüntetni nyomtalanul, anélkül, hogy bárkinek is bántódása esne érte. Nem hiszem, hogy ezt kimondottan a cigányok számlájára lehetne írni. Valószínű, mások húzódnak meg az eset árnyékában, de a tény marad: eltűnt a Kemény-kúria.

Gálfalvi Gábor

Kolombán Lajos, az etnográfus (1875 - 1958)

Az erdővidéki Olaszteleken született a több jeles embert adó Kolombán családból. A Kormos partja, a gát, az Örhegy és Tortoma legendás tájai gyermekkorának emlékeihez kapcsolják. Már gyermekként felkeltik érdeklődését a népszokások és népdalok. Tanítónak készül. Vágya teljesül: tanítóként Hétfaluba kerül, a hagyományokat őrző csángók közé. Minden idejét e népcsoport etnográfiai tanulmányozására fordítja.

Hányatott pedagógusi pályája volt. 1901-1902-ben Liptószentmiklóson, 1902-1909 között pedig Késmárkon polgári iskolai tanár. Ezt követően segédtanfelügyelő Budapesten, majd Udvarhely és több más vármegye tanfelügyelője és tanterületi igazgatója. Több mint száz helyismereti monográfia fűződik nevéhez, amelyeknek gazdag néprajzi anyagát pedagógusok bevonásával gyűjtötte.

Éveket tölt Hétfaluban, a csángók közt. Néprajzi munkái jelennek meg: *Hétfalusi csángó babonák – A hétfalusi csángók a múltban és jelenben* (Brassó, 1903), *A Barcaság és népe* (Budapest, 1906). Ezekben rendszerezi az előző kutatások eredményeit és tisztázza a csángók eredetét, társadalmi helyzetüket. Írásaiban megtaláljuk a csángó szoba berendezésének, a jellegzetes népi szokások (kiöltözés, guzsalyos lakodalom, temetés stb.) leírását. Jellemzi a régi népi játékokat, a gergelyezést, a szerinte szász eredetű kaskalóvést és boricát. Jól ismerte a csángó tájnyelvet és az abban található román

eredetű elemeket is. A csángó babonákról azt mondja, hogy a világhír az egyedüli ellenszerük és az iskolában harcolhatunk ellenük nagyobb sikerrel. Írása megőrizte a csángóföldi iskolahálózat történetét, ugyanakkor emléket állít olyan csángó személyiségeknek, mint Kóródi Pál, a két Köpe János, Zajzoni Rab István. Olvashatunk a Tanító Egyesület és a Barcasági Magyar Dalegylet történetéről is. Említésre méltó népdalgyűjtő munkássága.

A feledésbe merült jeles etnográfus hitvallását tükrözik az alábbi sorok: „Én pedig, amíg a szívem csak egyet dobban, fényes palota és szegényes kunyhó lakójának egyaránt hirdetem, hogy a magyar dalok szépek, megragadók, fenségesek és költővel szólva, aki egyszer ajkára vette, többé nem dobhatja el...”

E szerény írás szolgáljon tisztelegsül Kolombán Lajos emléke előtt, halálának 50. évfordulója alkalmából, azzal a reménnyel, hogy könyvei újranomására is sor kerül.

Szécsi Antal

Alsó sor (balról): Kolombán Pirooska tanítónő, Kolombán Lajos, Bartha Panna és Becsák Magda

Felső sor (balról): Keresztes Józsefné, Becsák Irma tanítónő, Keresztes József református lelkész

A felvételt id. Kolombán Gábor bocsátotta rendelkezésünkre

**Tisztelt olasztelekiek!
Kedves vendégek!**

Ma Olasztelek jeles szülöttjére, Kolombán Lajosra emlékezünk születésének 130. évében. Etnográfus, tanár, királyi tanfelügyelő, miniszteri biztos, tanügyi főtanácsos, az 1940. március 15-én Budapesten megalakult Kolombán nemzeti tanács elnöke.

Született Olaszteleken 1875. december 18-án. Szülei Kolombán Dániel és Veress Mária. Tanulmányait Olaszteleken kezdi. Négy elemi osztály elvégzése után a régi családi hagyomány szerint ő az, aki továbbtanul. A székelyudvarhelyi Református Kollégiumban öt osztály elvégzése után átiratkozik a nagyenyedi Bethlen-főiskola tanítóképző intézetébe, ahol 1897 júniusában sikeresen

képesítők. 1897–1909 között Gecsén, Liptószentmiklóson és Késmárkon tanít.

1909-től Pest, Udvarhely, Borsod, Zemplén és Ung megyékben tanfelügyelőként működött.

1918. december 21-én Mezey Ödön, Paál Árpád, Gál István, Puskás Lajos, Haáz Rezső és Kolombán Lajos egy emlékirat kidolgozását határozták el egy semleges államalakulat, a Székely Köztársaság létrehozása érdekében.

Pályája kezdetén tanulmányozta a barcasági csángók életét, amelyet több cikkben és könyveiben ismertet.

Főbb művei: *A hétfalusi csángók a múltban és jelenben* (Brassó, 1903), *A Barcaság és népe* (Bp., 1906).

Ifjúsági könyvei: az *Utazások Nagy-magyarországon* sorozatban jelent meg *A Magas Tatra* (1909), *A Vág völgyében* (é. n.), *A Délvidéken és az Aldunán* (1911).

1930-ban mintegy száz borsodi és hevesi községben gazdag néprajzi anyagot tartalmazó helyismereti monográfiát készítettett pedagógusokkal. Az első bécsi döntést követően a visszatért felvidéki oktatás újraszervezését végzi miniszteri biztostként. Hosszas tanügyi tevékenységéért megkapja a tanügyi főtanácsos címet. A báró Eötvös József által indított, a magyar tanügy újjászervezését célzó munkálatok folytatójának,

gróf Klebersberg Kuno kultúrminiszternek aktív munkatársa volt (egy évben születtek, pár hét különbséggel).

Utoljára 62 évvel ezelőtt járt Olaszteleken. A román betörésekor, 1944. szeptember 2-án Bardóca, Karácsony Ödön tanítóhoz, osztálytárhoz menekült. Innen távozott Budapestre, amikor az utak felszabadultak.

Évente hazalátogatott, amíg szabaddott. A csíkszentimrei Büdös-fürdő nyaralója volt.

1958. március 14-én hunyt el rövid szenvedés után, a farkasréti temetőben pihen. A temetési szertartást a régi barát, Keresztes József református lelkész tartotta, búcsúbeszédet dr. Kolombán Károly mondott.

Emlékét Kisgyörgy Zoltán geológus és Kósa Bálint tanár elevenítették fel

különböző kiadványokban. A Székelyföldről megjelent útikönyvek Olasztelek jelesein sorában említik.

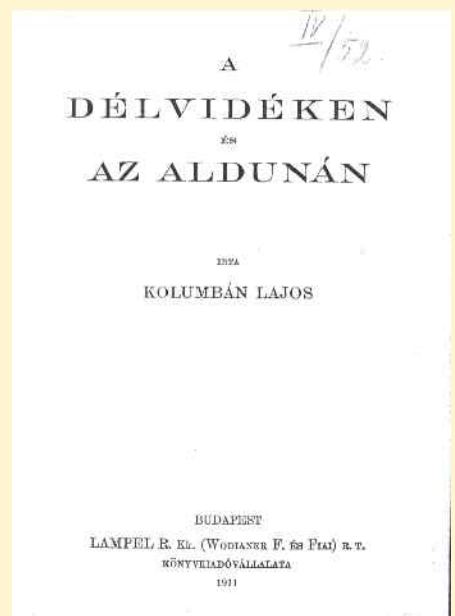
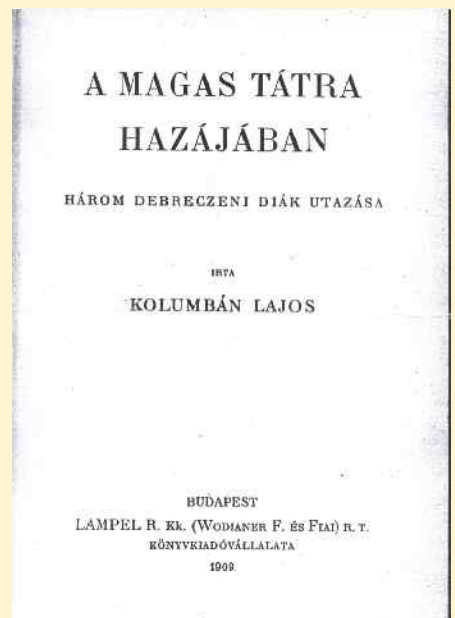
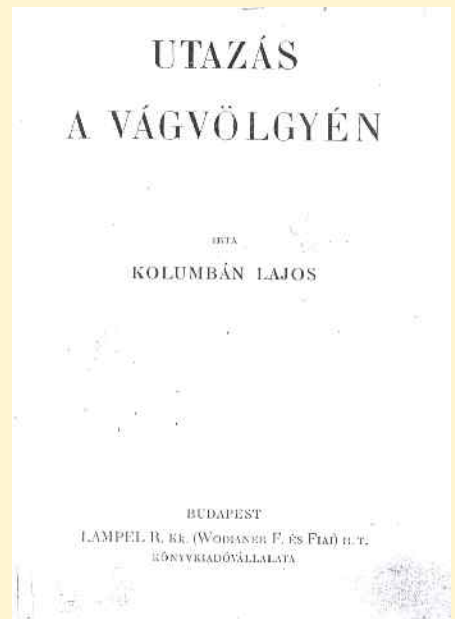
Az emlékbizottság úgy határozott, hogy a szülőház helyén és a központban emléktáblát helyez el a 130. születési évforduló évében. A bronzplakettet Kába Zoltán csíkjenőfalvi szobrászművész mintázta, az öntést Sánta Csaba szovátai szobrászművész végezte.

A rokonok pénzadománya nélkül nem valósulhatott volna meg a két emléktábla. Ugyancsak megemlítem azok nevét, akik önzetlenül segítettek: Kolombán Béla, Kósa Bálint, ifj. Nagy Béla, Varga László és csapata, Tüzes Bölöni Ferenc, az emlékbizottság tagja Olasztelekről, Farkas András vállalkozó és Kolombán-Antal József, az emlékbizottság tagja Székelyudvarhelyről.

Id. Kolombán Gábor
Olasztelek, 2006. szeptember 3.

*A Kolombán Lajos emlékére állított emléktábla az olaszteleki református templom cinterme falán
A felvételt id. Kolombán Gábor bocsátotta rendelkezésünkre*

Régi ízek a Székelyföldön

A XIX. század végi, XX. század eleji székely társadalmat egyfelől a modernizálódás igénye, másfelől a hagyományokhoz való ragaszkodás jellemezte. Ez az első látásra ellentmondásos állapot tükröződött a székelyek mindennapi életében is. Egyes vidékeken hamarabb, máshol lassabban, fokozatosan váltotta fel a bolti áru a régi viseletet, és az olcsó, de általában silány gyári termékek kiszorították a háziipari termékeket. A kor embereinek életminősége jól tükröződött a korabeli gasztronómiai ízlésvilág alakulásában is.

Kozma Ferenc Székelyföldet bemutató, 1879-ben megjelent átfogó műve terjedelmesen tárgyalta e tájegység népének táplálkozási szokásait. Az ételválasztékot több tényező befolyásolta, mint például a nap és évszakok váltakozása, a tájegység mezőgazdasági adottságai. Általánosan elterjedt volt, hogy napi háromszor fogyasztottak étkezésenként egy egyetlen fogásból álló, egyszerű, takarékos, de tartalmas étket a székelyek. Húst ritkán, inkább vasárnap és ünnepnapokon ettek, így a téli disznóvágásból származó füstölt hús sokáig kitarított a gondos háziasszonynak. A disznóhús mellett még a baromfi- és marhahúst használták ételeik elkészítéséhez, ősszel és tavasszal viszont a tokány inkább bárány- és berbécs hússal készült. Általában, de főleg nyáridőben sokféle levest, tojást, hüvelyest (borsót, paszulyt) ettek, ami mellé a háromszéki Erdővidéken inkább búzakenyeret, Csík vidékén árpanyeret és málét, a többi vidékeken arányosan kenyeret és puliszkát adtak. A sült vagy főtt krumpli köretként fontos tartozéka volt az étrendnek, télen vacsorára káposztalével, de önálló ételként is fogyasztották. Téli időszakban zsírosabb fogások is terítékre kerültek, mint a töpörtyűvel vagy hagymás zsírral leöntött puliszka, vagy Háromszék megyében a zsíros köleskása. Bortermő vidéken a szüret után nem volt szokatlan a szőlőből és puliszkából álló fogás. A tejet és túrót inkább a szerényebb háztartásokban fogyasztották előszeretettel.

Vendégfogadásokor, ünnepnapokon vagy időnként vasárnapokon a főétel mellé palacsintát, rétest, körelepcset (forró kövön sült tészta), rendkívüli alkalomkor pánkót, kürtőskalácsot, tejföles vagy szilvaizes lepényt sütöttek.

A fűszerekből leginkább a borsot használták, bizonyos ételeket gyömbér-

rel, sáfránnyal, majoránnával, levendulával ízesítettek.

Az egyes étkezések előtt pálinkát ittak, a bor főleg ünnepekkor került az asztalra.¹

Ebben az időszakban az udvarhelyi háziasszonyok nem ismerték az ecetes savanyítást, a káposztagyálut. Savanyításra a káposztát egészben, kádakban, az uborkát pedig nagyon sós vízben, ecet nélkül savanyították. A kenyeret feketére sütötték, majd melegen leszedték a héját. Kenyer helyett gyakran fogyasztottak puliszkát, a városiak a tészta ételekre érett túrót használtak. Vidéken a tésztaféléket és főzelékeket nem nagyon ismerték, a mennyiséget részesítették előnyben a minőség rovására.²

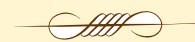
Barabás Endre *Udvarhely vármegye leírása* című, 1904-ben megjelent munkája a Kozmáé után majd három évtizeddel készült. Ennek ellenére az általa bemutatott udvarhelyszéki étkezési szokások nem mutattak túl sok változást az 1870-es évekhez képest. Az emberek általában naponta háromszor étkeztek, amikor egyszerű, de tápláló ételeket fogyasztottak. A reggelit, amit akkoriban ebédnek neveztek, 8 óra körül fogyasztották el, a délebedet 12 órakor, a vacsora időpontja változott, az éppen esedékes elfoglaltságtól függött.

Reggelinél és vacsoránál túrós- vagy tejes puliszka, zsírban rántott sós káposzta, főtt aszalt gyümölcs, rántotta került az asztalra. Télen disznóköltéssel, sült vagy főtt krumplival és káposztalével, reszelt almalevessel tették változatosabbá az étrendet, nyáron levesféléket (laska, reszelt, kömény, hagymalé, vetrece vagy savanyúlé, kaszálás stb.) fogyasztottak előszeretettel, főételnek hagyma- és hagymás tokány puliszkával, kukoricakása, tejes zablisztpuliszka (kiszi) járta. A húsközül a bárány- és berbécs hús volt közkedvelt.

Ebédkor is szívesen fogyasztottak leveseket: paszuly-, borsó-, lencse-, burgonya-, laska-, reszeltleves kenyérral. Vasárnap vagy ünnepnapokon a menü húsos laskalevesből, télen töltött káposztából, marhahúslevesből és rizs- vagy gyöngykásából állt, ami sülttel, palacsintával, rétesel, pánkóval vagy kürtőskaláccsal vált teljessé. A fűszerek közül a borsot, sáfrányt, gyömbért és babérlevelet használták. Szeszies italként általában közönséges pálinkát, ünnepekkor köményes vagy mézes pálinkát fogyasztottak.³

A városi étkezés általában kifinomultabb volt a vidékinél, de a hagyományos étkek itt is népszerűek voltak, esetleg az elkészítési módjuk változott. A *Székely-Udvarhely* újság 1904-es évfolyamának egyik februári számában Fülei Sz. Lajos farsangi tárcájában jóleső nosztalgiával emlékezik vissza diákévei jó udvarhelyi kosztjára. Ha Szeged halászevéről, Kolozsvár káposztájáról, Kézdivásárhely mézespogácsájáról, Szében pedig fehér péksüteményeiről volt híres, akkor a székelyudvarhelyi ételkészítmények közül messze kitűnt a csigabéles. A Ferenczi család e specialitása tenyérnyi nagyságú, édes ordával készített, tepsiben pirosra sült tészta volt. A „Bodrogi-életen” süttötték a „Miska-cipót”, ami fehér kenyér gyomrába tett cigánypecsenye volt. Izsák Mihályné mandulás kürtőskalácsa is keresett portéka volt, csakúgy, mint Schusztér Hanziné „csak friss marha- és sertéshúsból készített, jó virslije”. Fülei szerint Udvarhelyen készült az ország legpompásabb töltött káposztája. A káposztát fejenként kádba rakva savanyították. Éréskor a leszedett és megormolyozott lapukból metéltek, töltelékek készültek, melyekkel jól megválogatott marha- és sertéshús került sorba a korondi cserépedénybe. Disznóvágáskor hurkát, hájszélest, gömböcöt is tettek bele. A megfőtt káposztát tejfőllel tálalták. (Fülei ironikusan jegyezte meg, hogy a pép-ételekhez, kompóthoz szokott németek természetesen ezt nem ehetik meg.) Az udvarhelyi koszt általában tiszta és ízletes volt, kitűntek a levesek: szálas, bordás laska, a csókos, turbolyás és tüdős táska, a lucskos káposzta, a zöldfuszulyka, a tárkonyos bárány, a citromos csirkebecsinált, a disznóköltések, a kocsonya és a fatányéros. Fülei ugyanakkor zokon vette, hogy „a rusnya generálzafos ételvilágban, a legrejtelmesebb külföldi katyfolások és plasztikus anyagtésztaikkal rontják a magyar konyha tekintélyét”. A tárcát dr. Kassay Albert orvost idézve zárta, miszerint: „ki-n ek jó gazdaasszony feleség kell, menjen Udvarhelyre házasodni.”⁴

Novák Károly István

¹ Kozma Ferenc: *A Székelyföld közigazgatási és közimvelődési állapota*. Bp., 1879. 112-113.

² Szombathy Ignác: *Udvarhely szék és Udvarhely város rövid leírása földrajzi, statisztikai és történelmi tekintetben*. Székely-Udvarhely, 1874. 15.

³ Barabás Endre: *Udvarhely vármegye közigazgatási leírása*. Bp., 1904. 8.

⁴ Fülei Sz. Lajos: *Udvarhelyi ételek (Farsangi csevegés)*. *Székely-Udvarhely*, X. évf. (1904) 13. sz.

Székelyföld Rátótja

A „székely humor területe végtelen”, azonban egyes helységek vagy vidékek itt is „kiválasztottak”. Különös előszeretettel köszörülték és köszörülnek még manapság is Székelyföldön a nyelvüket az emberek a csikiakon, az oláhfalviakon, valamint a gagyiakon. A szomszédos községek még manapság is állandóan élcelődnek egymás rovására. Így például a jánosfalviak és a városfalviak... Azonban Székelyföld Rátótja régi időktől fogva kétségtelenül a havasalji Oláhfalu. Ez a település az élc birodalmában még manapság is előkelő helyet foglal el. Így volt ez a XIX. század második felében is. Tiboldi István anekdotagyűjteménye – amelyből az alábbi válogatást is merítettük – legalábbis ezt bizonyítja. (Forrás: *Adomák és tanítómesék*. Buk., 1988.)

Egy előkelő úr deszkát vásárolván, miatt annak árát kifizeté lakában, a deszkaárus egészben meglátá magát a nagytükrében, s nevetni kezdte magában.

– Mit nevet, földi? – kérdi az úr.

– Én biz azt – volt a felelet –, hogy tova egy falumbeli embert látok, ne! Én jól ismerem őt, s ő nem engem, nem akar ismerni a kevély büszke.

Két szekeres egyike bemenvén egy főrangú úrhoz megtudni, van-e eladó gabonája, meglátá magát a nagytükrében, s útítársát vélvén ott állani, kérdé megütözve hirtelen:

– Ugyan bizony, bátya, hát kied is itt van? Hiszen én kiedet ott künn a szekéren hagyám.

Egy királybíró, utat csináltatván a Hargita közelében, látá, hogy egy oláhfalvi ügyes ember letette kalapját egy nagy köre, s úgy töri vasbottal a követ, mondá neki:

– Földi! Tegye fel azt a kalapot, én nem akarom, hogy senki süvegeljen engem, főképpen mikor munkában van.

– Én bizony nem is, az árért vettem le – monda sajtáságos egyszerűséggel az oláhfalvi.

Egy oláhfalvi elmés ember egykor ezzel állá bé egy főtanoda első tanárjához:

– Én azt hallottam, édes professzor úr, hogy itt ma disputatio lesz, s azért jöttem, hogy tudjam meg, mi az a disputa?

– Az abból áll – monda tréfálódva a tanár –, hogy az egyik ember kérdést teszen a másik eleibe, s aki nem tud megfelelni a kérdésre, az tartozik hat forintot fizetni a kérdőnek.

– Jó – mond az oláhfalvi –, úgyszólván disputáljunk mi ketten.

A tanár most leülteté őtet az asztal mellé, szembe magával, s letéve hat forintot az asztalra, monda:

– No, én azt kérdem tőled elsőben is, mondd meg nekem, ki volt Jézusnak az anyja?

– Azt már jól tudom, hogy Szűz Mária volt, hallottam a plébános úrtól is elégszer – felele az. – De ne menjünk most olyan messze – mond az oláhfalvi –, hagyjuk el azt a régi dolgot, hanem mondja meg a professzor úr, hogy ki volt az én anyám?

– De azt csak nem tudhatom, hogy ki volt a te anyád – mondá a tanár.

– No, ha nem tudja, hát enyim a hat forintot – mondá az oláhfalvi, s elkapván a hat forintot az asztalról, mint a szél, eltűné a tanodából.

Egy havasalji ember deszkát vivén eladni kisfiával, szekere bedűlt a sánca. Két útítársa odaérkezvén, helyreigazíták a szerket. E szekeres továbbindultában monda kisfiának:

– Minket mégis kisegíte a bajból a jószerencse.

– Minket bizony nem a jószerencse – mondá a fiú –, mert minket Pistabáké.

Egy ifjú ügyvéd a homoródi fürdőn létében kérdé mulatságból ottan egy oláhfalvi fiúcskától:

– Hát igaz-e az, hogy a ti falutokban lakó gazdák nem merik egészen végigszántani a szántó földjüket, mert attól félnek, hogy ha egyik végére igen kimennek az ekével, addig a másik vége felbillen?

– Nemigen billedez biz az, hallja kend – felele a fiú –, mert annak annyi kő van a végén, hogy nem tud felbillenni.

Egy nagy havas közelében huzamos idő alatt egy falucska keletkezett, hol azelőtt csak néhány juhász kunyhó volt. E falnak még vad s míveletlen lakói más falvak példájára egy diákot hozának a főtanodából a húsvéti ünnepre. A diák prédikálásával nagy kedvességet nyere előttük. E diák midőn hazaindula ünnep után közülök, néhányan megfogták őtet s elvágának egy kicsin darabkát a füle hegyéből. A sérelmes diák panaszt teve azért a tisztathóságnál, s aztán a szembesített bevádoltak így menték ott magukat:

– Mi e diákot igen megszerettük a szép tanításáért, s elvégeztük magunk között, hogy pünkösdre is éppen ezt a diákot hozzuk magunk közi, azért jegyeztük meg a fülit, hogy azon jegyből ráismerhessünk, s annál könnyebben kiválaszthassuk a nagy sereg diák közül.

Egy deszkaárus a havas alól a városba menvén, látá ottan egy rendkívüli kövér s egy rendkívüli sovány úriasszonyt, monda szekerestársának előbb a kövérré, aztán a soványra mutatván:

– Ne te, né! Ez tán mind megessi annak a másnak a részit.

Egy ember a havas alól peres dolgában a fővárosba mene az ügyvédhez, hideg télen, térdig érő hóban.

– Jó szánút van-e, földi? – kérdé tőle az ügyvéd.

– Biz én nem tudom, mert én gyalog jöttem – felelé az.

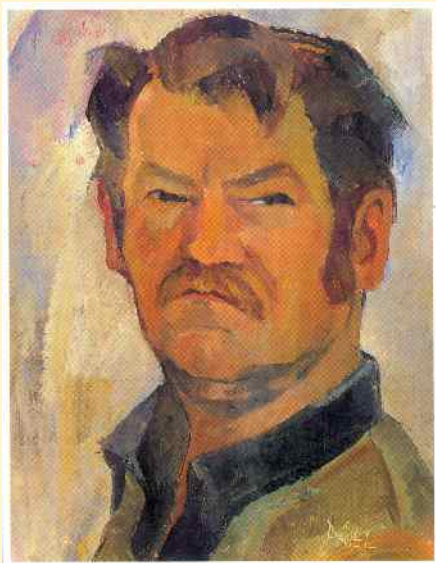
Egy deszkaárus a városban látván, hogy a fiacskája a toronyóra ütéseit számlája ujjain, kérdé tőle:

– Hány az óra, fiam?

– Négy vékony, kilenc vastag, mindössze tizenhárom – felele a fiú.

Udvarhelyszéki helyismereti évfordulók 2008. április–június

Pál Lajos: Önarckép

Április

1. – 55 éve született Marosvásárhelyen **Gagy József** költő, a csíkszeredai KAM munkacsoport tagja. Tanulmányai több kötetben jelentek meg, számos udvarhelyszéki témát dolgozott fel.

2. – 70 éve született **Pál Lajos** költő, festő Korondon. A kolozsvári Képzőművészeti Akadémián nem fejezhette be tanulmányait, mert 1956 után bebörtönözték. Versköteit maga illusztrálja. A korondi *Hazanéző* folyóirat szerkesztője. Banner Zoltán szerint „a község krónikás festője”.

4. – 100 éve született Székelykeresztúron **Lőrinczi Erzsébet** festőművész. Szülővárosa Unitárius Gimnáziumában érettségizett, a húszas évektől több erdélyi városban állították ki munkáit. Miniaturái nagy részét a keresztúri Molnár István Múzeumnak adományozta.

4. – 70 éve született Küsmődön **Szőcs Lajos** tanító, néprajzos, helytörténész, a Magyar Kultúra Lovagja, Udvarhelyszék Kultúrájáért-díjas. Székelykeresztúron szerzett oklevelet, 1959–63 között Énlakán, majd Korondon tanított. A Kriza János Néprajzi Társaság, a Magyar Néprajzi Társaság többször díjazta néprajzi dolgozatait. Dr. Molnár Istvánnal közösen írt munkája: *Húsvéti hajnalozás Énlakán és locsoló versek a Firtos környékéről. Húsvéti locsolódó szokások és locsolóversek a Firtos vidékén* című kiadványa 1994-ben jelent meg Kiskunfélegyházán. Janitsek Jenővel közösen összegyűjtötte és közzölte számos település hely- és családnévanyagát.

4. – 60 éve született Szovátán **Bereczki Károly** író, újságíró. Történelem-filozófia szakot végzett, 1971-től a *Hargita* munkatársa volt. Jelenleg szabadúszó, munkatársa volt az *Udvarhelyi Híradónak* is.

5. – 125 évvel ezelőtt született Etéden **Donáth László** író. Székelyudvarhelyen, a Református Kollégiumban járta az alsó gimnázium osztályait, református teológiát végzett. Az 1920-as, 1930-as években több kötete jelent meg. Nyárádszentsimonban halt meg 1967. december 2-án.

12. – 240 éve halt meg Nagyenyeden **Hermányi Dienes József** író. Olaszteleken született 1699. szeptember 26-án. 1711–19 között tanult Székelyudvarhelyen. Az anekdotanovella megteremtőjének tartják, ez a szemlélet még egyháztörténeti munkáiban is megtapasztható. 1759-től írta *Nenyedi siró Heráklitus, és –Hól mosolygó s hol kaczagó Demokritos* c. gyűjteményét, amely kb. 400 anekdotát tartalmaz. Fordított németből. 158 kötetnyi kéziratot hagyott hátra (teológia, történelem, földrajz, francia és német fordítások). Munkái jó részét kéziratban maradtak, elkallódtak. Fő műve teljes kiadása 1960-ban jelent meg Budapesten.

12. – 135 éve született Mohán **Gyerkes Mihály** tanító, szerkesztő, tankönyvíró. Székelykeresztúron szerzett tanítói oklevelet, majd a székelyudvarhelyi állami elemi iskolát igazgatta. Megalapította a Siculia Gyümölcstermesztő és Értékesítő Szövetkezetet. Szerkesztette a *Tanítók Lapját*, a *Siculia* gazdalogot és a *Gyümölcsöskert* szaklapot. Népművelő és kertészeti könyvei Udvarhelyen jelentek meg. 1942. augusztus 20-án hunyt el. Székelyudvarhelyen utcát neveztek el tiszteletére.

12. – 95 éve született Székelyudvarhelyen **Jodál Gábor** zeneszerző. A székelyudvarhelyi Római Katolikus Főgimnáziumban érettségizett 1930-ban, Kolozsvárt jogból doktorált, a budapesti főiskolán Kodály Zoltán tanítványa volt. 1942-től Kolozsváron élt, a Magyar Művészeti Intézet, a Gheorghe Dima Zenekonzervatórium tanára volt. 1989. december 6-án hunyt el. Zenekari művei lapokban, gyűjteményekben és önálló kötetekben jelentek meg.

12. – 65 éve született Székelyudvarhelyen **András Csaba** tanár, festő. Számos csoportos és több mint húsz egyéni kiállításon mutatta be munkáit. Máramarosszigeten tanít.

14. – 125 éve született Tordán **Viski Károly** etnográfus. Székelyudvarhely református kollégiumában járt középiskolába, majd ott tanított 1906-tól 1909-ig, később Szegedre telepedett. Szerzőként és szer-

kesztőként szerepel a *Magyarság Néprajza* négy kötetében (1933–34). A magyar fővárosban halt meg 1945. szeptember 5-én.

16. – 80 évvel ezelőtt született Korondon **Tóth Márton** tanár. Az ötvenes évek elején az *Iffjúmunkás*, a marosvásárhelyi *Vörös Zászló* belső munkatársa volt. Korondon, Atyhában, Fenyőkúton tanított. Cikkeket, tanulmányokat közölt a hazai magyar nyelvű lapokban.

19. – 215 éve született Csejden **Magyarósi Szőke József** költő. Bölcséletet és teológiát tanult, református lelkészként is dolgozott, 1832-től a székelyudvarhelyi Református Kollégium tanára és rektora volt. Több kötetben jelentek meg versei. Székelyudvarhelyen halt meg 1866. szeptember 29-én.

20. – 85 éve született Székelykeresztúron **Máthé András** újságíró. Az *Előre* belső munkatársa volt 1953–57 között.

25. – 60 éve született Székelykálon **Kovács Sándor** római katolikus esperes, 1984-től udvarhelyi plébános, majd esperes 2007-ig, amikor Kolozsvárra helyezték.

30. – 55 éve született **Szekeres-Balogh Jolán** építész. 1984-85-ben a Medve-tó strandjának felújítását, 1990–92-ben a parajdi római katolikus templomot tervezte.

Május

13. – 80 éve született Városfalván **Báró József** unitárius lelkész, 1973–96 között esperes. Homoródalmáson, Recsenyeden, Homoródszentpálon, 1974-től nyugalomban vonulásaig (1997) Székelykeresztúron teljesített szolgálatot. Tiszteletbeli esperesi címet kapott, és a város Pro Urbe-díját.

15. – 55 éve született Nagyszalontán **Illyés Izabella**, a keresztúri Orbán Balázs Gimnázium irodalom szakos tanára, a középiskolás versmondók táborának szervezője.

17. – 65 éve született **Vass István** tanár Homoródkeményfalván. Két megjelent könyvében (*Idők fogságában – Adalékok a romániai oktatás '89 előtti történetéhez. Apáczai Csere János Pedagógusok Háza Kiadója, Székelykeresztúr, 2000.; Nevelés-szociológiai vizsgálatok egy székelyföldi kistérségben*. Magister Kiadó, Csíkszereda, 2002.) Székelykeresztúr és vidékének oktatásáról közöl adatokat.

21. – 65 évvel ezelőtt született Körispatakon **Bálint András** újságíró (megh. 1994. dec. 27.). Szovátán érettségizett, a kolozsvári egyetemen szerzett magyar nyelv- és irodalom szakos képesítést, Atyhában, Felsősfalván tanított, 1968-tól a *Hargita Népe* megyei lap szerkesztője volt. Emlékére alapították a Bálint András-díjat, amelyet fiatal, tehetséges újságírók kaphatnak meg, az évente kiosztott díjjal a jelöltek évi munkásságát ismerik el.

24. – 75 éve született Rugonfalván **Bíró Mózes** vegyész, tudományos főkutató. Több újítása, szabadalma van, szakdol-

gozatokat közölt tudományos lapokban, bel- és külföldi konferenciák meghívottja.

25. – 225 éve halt meg Kézdivásárhelyen **Ágotha Demeter** minorita szerzetes. Székelyudvarhelyen született 1742-ben. Marosvásárhelyen és Firtoson (?) volt lelkész, majd Kézdivásárhelyen tanár, itt jelent meg három iskoladrámája, a többi kéziratban maradt.

28. – 80 évvel ezelőtt született Székelykeresztúron **László Attila** tanár, karnagy, zeneszerző. Ülkében, Vágásban tanított, Udvarhelyen közművelődési irányító volt, majd Szentkeresztbányán tanított (1964–68), 1974-ig a sepsiszentgyörgyi Megyei Alkotások Házát igazgatta, 1993-ig a szemerjei iskolában tanított. Dalokat, kórusműveket írt, népdalfeldolgozásai jelentek meg, önálló kötetekben is. EMKE-díjas.

28. – 75 éve született Székelyudvarhelyen **Sófalvi Balázs** tanár, népesség- és településföldrajzi tanulmányok szerzője.

28. – 65 éve született Farkaslakán **Nagy Attila Mihály**, Udvarhelyszék Kultúrájáért-díjas. 1974–84 között Homoródszentmárton község polgármestere volt, 1978-ban kezdeményezte a Homoródmenti Művelődési Hét rendezvénysorozatát. A Homoródmenti Művészetért Alapítvány alapító elnöke, a művésztabor szervezője. Az elmúlt negyed évszázad alkotótáborából több száz kép került kortárs művészekről a község, illetve az alapítvány tulajdonában, mostanra felbecsülhetetlen értéket képviselve.

31. – 10 éve halt meg **Márton János** színművész, színműíró. Zetelakán született 1921. június 4-én. Az udvarhelyi Római Katolikus Gimnáziumban és a kereszturni tanítóképzőben tanult. Pályáját szülőfalujában kezdte, rendezett és fellépett, az 1946-os *Énekes madár*beli játékaival hívta fel magára a figyelmet: a kolozsvári Állami Magyar Színház színészként szerződött. Jogi diplomát szerzett, rendezett, írt. Legismertebb munkái: *A fekete bárány*, *A fekete macska*. Dehel Gáborral színpadra átirta *Jókai Az aranyember* és *A kőszívű ember fiait* c. regényeit.

Június

3. – 155 éve született Homoródkarácsonyfalván **Barabás Ábel** irodalomtörténész. Kolozsváron járt egyetemre, 1881-től Abudbányán unitárius lelkész, 1887-től Temesváron főiskolai tanár volt. Kolozsváron halt meg 1918 októberében. Több könyve jelent meg.

3. – 105 éve halt meg Sepsiszentgyörgyön **Révay Pál** író. Újszékelyen született 1840. szeptember 11-én. A szentgyörgyi, kolozsvári, szászvárosi kollégiumban tanított, majd erzsébetvárosi, zilahi, nagybaconi és szentgyörgyi református lelkész volt. Két kötete jelent meg: *A vesztett harcok terén*

(Sepsiszentgyörgy, 1884) és *A szűnyog királyfiai* (Máramarossziget, 1903).

8. – 55 éve született **Forrai Tibor** homoródszentpáli tanár, népművelő. A műkedvelő színjátszásban elért figyelemre méltó eredményeiért EMKE-díjjal tüntették ki. Közéleti, főként oktatással kapcsolatos cikkeket közöl, keresztretjvényeket készít.

4. – 130 éve született Tarcsafalván **Márkos Albert** tanulmány- és tankönyvíró. Székelykeresztúron és Kolozsváron járt középiskolába, magyar–latin szakot végzett (1901). A kolozsvári Unitárius Főgimnáziumban tanított nyugalomba vonulásáig (1939). Székelykeresztúron halt meg 1949. november 17-én. Nyelvészeti és pedagógiai tárgyú cikkeket közölt, angolból és románból fordított, három latin tankönyvet állított össze. Székely anekdotákat dolgozott fel.

5. – 40 évvel ezelőtt halt meg **Jaklovszky Dénes** pedagógiai szakíró, műfordító Székelyudvarhelyen. 1884. október 28-án született Kolozsváron, latin–görög szakon végzett, később román és francia szakból is képesítést szerzett. Több város középiskolájában tanított, így Székelyudvarhelyen is, 1909-től a Római Katolikus Gimnáziumban, 1924-től a Ștefan Octavian Iosif Liceumban. 1943-ban nyugdíjba vonult, de visszatért Székelyudvarhelyre tanítani. Orosz, román, német, latin, görög nyelvekből fordított. Ő fordította latinból és látta el bevezetővel Lakatos István csíkkozmási plébános 1702-ben keltezett kéziratosa művéből (*Sicilia delineata et descripta*) az Udvarhelyre vonatkozó részt: *Székelyudvarhely legrégebb leírása* (Kolozsvár, 1942).

15. – 100 éve született Cigádon **Tóth Béla** irodalomtörténész, kritikus, művészettörténész. 1941–44 között a székelyudvarhelyi Református Kollégium magyar–latin szakos tanára volt. Tanulmánykötetei és fordításai, tankönyvei jelentek meg.

18. – 150 éve született Kolozsvárt **Vajda Emil** irodalomtörténész, publicista, zenei író. Bölcsészdoktor, a zenekonzervatóriumot is elvégezte. 1882–97 között tanított Udvarhelyen, az Állami Főreáliskolában, énekkart vezetett. Egyik alapítója és szerkesztője volt a *Lant* c. zenei lapnak. 1895–97 között a *Székely-Udvarhely* lapot szerkesztette. 1916. okt. 6-án halt meg Győrött.

18. – 90 éve halt meg Székelyudvarhelyen **Soó Gáspár** földrajzi író. Bethlenfalván született 1854-ben, Székelyudvarhelyen a Római Katolikus Gimnáziumban tanult, 1881-től 28 évig tanított az intézményben. Tamás Alberttel közösen írta meg *Udvarhely vármegye földrajzát*.

18. – 70 éve született Bukarestben **Czegő Zoltán** költő, újságíró. 1962–64 között tanított Korondon. 1988-ban Magyarországra telepedett.

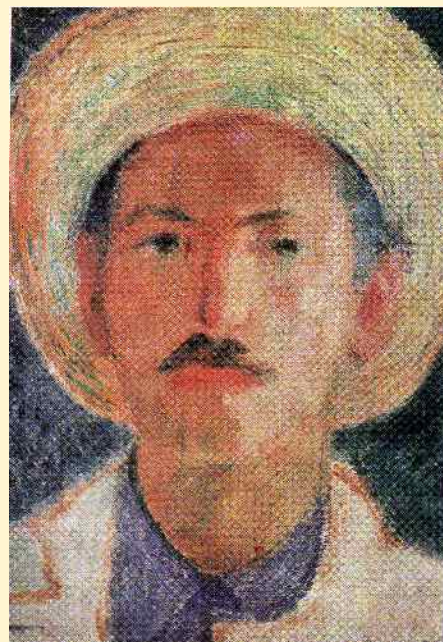
21. – 55 éve született Kézdivásárhelyen **Róth András Lajos** történelemtanár, a

székelyudvarhelyi Tudományos Könyvtár könyvtárosa. 1978–90 között a mai Bányai János szakközépiskola tanára volt. Több ritka könyvet, köztük unikumokat is azonosított, olvasási szokásokat kutat, ilyen témájú tanulmányokat közölt. Jelenleg az erdélyi mezőgazdasági szakképzés múltja foglalkoztatja. EMKE-díjas, Udvarhely Pro Urbe-díjasa.

22. – 70 éve született Székelyudvarhelyen **Bartha János József** könyvelő, sportújságíró. Asztalitenisz edző, illetve a Népszínház tagja volt, több lap, így az *Udvarhelyi Híradó* külső munkatársa.

24. – 105 esztendeje született **Bene József** képzőművész Székelydályán (megh. 1986. május 20, Németország). Székelyudvarhely Református Kollégiumában tanult (1921-ben érettségizett), helyi diáklapokat illusztrált. Bukarestben végzett a Szépművészeti Akadémia festészeti és iparművészeti szakán. A Kemény Zsigmond Társaság tagja volt. 1946-ban szervezője volt a kolozsvári Magyar Művészeti Intézetnek, ahol tanított is, majd a Ion Andreescu Képzőművészeti Intézetben. Könyvgrafikusként ő tervezte a *Napsugár* borítóját. Illusztrációit hazai magyar lapok közölték. Több festményét az udvarhelyi múzeumnak ajándékozta.

Összeállította P. Buzogány Árpád

Bene József: Önarckép (1941)

*A Nyerges-tetői emlékmű az 1848-49-es önvédelmi harcokban részt vett honvédeknek állít emléket (bal felső)
Jellegzetes kászoni kereszt (jobb felső)
Kászonyújfalu temploma (lent)
Mihály János felvételei*